

Anton Bebler

Izzivi vojne in miru

Ljubljana, 2017

Anton Bebler

Izzivi vojne in miru

Knjižna zbirka VARNOSTNE ŠTUDIJE

Urednik zbirke: Anton Grizold

Izdajatelj in založnik: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV

Za založbo: Hermina Krajnc

Copyright © FDV, 2017

Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano.

Vse pravice pridržane.

Recenzenta: Akad. zasl. prof. dr. Zdravko Mlinar in prof. dr. Božo Repe

Jezikovni pregled: Barbara Korun in Barbara Simoniti

Naslovnica: Darinka Knapič

Prelom: Zavod Vigo

Tisk: Tiskarna Cicero

Naklada: 300 izvodov

Ljubljana, 2017

Knjiga je izšla s finančno podporo Javne agencije za raziskovanje Republike Slovenije.

Izid knjige so finančno podprli tudi:

Elektro Celje, d.d.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

327.5
355.02(497.4)

BEBLER, Anton, 1937-

Izzivi vojne in miru / Anton Bebler. - Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2017. - (Knjižna zbirka Varnostne študije)

ISBN 978-961-235-829-7

292334592

Kazalo

O znanstvenem ustvarjanju zaslužnega profesorja dr. Antona Beblerja na obramboslovnem področju (Marjan Malešič)	5
Anton Bebler kot družboslovec (Božo Repe)	25
Obramboslovje na Slovenskem	29
O pojmu vojne	35
Carl von Clausewitz in klasična politična teorija vojne	49
O vojaških odmevih velike francoske revolucije	63
O vojaškopolitičnih vidikih osamosvojitve Slovenije	71
Spomenica o zgodovinskem ozadju italijansko-slovenskih odnosov	87
On the Misfortunes of Yugoslavia	101
Posvetnost, demokracija in sprava	115
Ocenjevanje preteklosti ne sodi v pristojnost parlamenta	121
US Strategy and the Security of Yugoslavia	125
Jugoslovanska ljudska armada in razpad Jugoslavije	143
The Civil-Military Relations in Slovenia	157
Corruption among Security Personnel in Central-Eastern Europe	171
Politični sistem samostojne Slovenije v primerjalni luči	185
Za bolj kakovostno zakonodajo in boljši državni svet	195
Slovinci in vojaška zaveznitva	201
O mednarodnem delovanju Slovenije pred osamosvojitvijo in po njej	231
Nekoč smo rekli "zbogom, federacija"	239
Nacionalni interes Slovenije in Evroatlantske integracije	247
Na rob razprav o članstvu Republike Slovenije v NATO	257
Politika in dinamika širitve NATO	269
Slovenia and the Security Role of the European Union	285
O preobrazbi slovenske vojske	299
Mirovno poslanstvo OZN in razorožitev	305
O razmerju med demokracijo in terorizmom	319
EU, NATO in sodobni mednarodni terorizem	325

Evropska unija, NATO in Mediteran.....	343
Grška kriza in usoda evra.....	351
Britanski izstop in prihodnost EU	355
Energetika in politika	359
The Ottoman Legacy and the Intercommunal Conflicts in the Balkans ...	365
Mirna Bosna?	381
Memorandum on Adopting a New Constitution for Bosnia and Herzegovina	389
Kosovo kot mednarodni problem	395
Ukrajinska kriza in ukrajinsko-ruski konflikt.....	409
On “Frozen Conflicts” in Europe	427
The Security Challenges of the Balkans and Europe	437
Mir v Evropi in Nobelova nagrada za mir	449
Evropske meje v letu 2017.....	459
O Antonu Beblerju.....	467
Recenziji	471

O znanstvenem ustvarjanju zaslužnega profesorja dr. Antona Beblerja na obramboslovnem področju

Uvod

Znanstveno delovanje zasl. prof. dr. Antona Beblerja se je začelo leta 1963 na beograjskem Inštitutu za mednarodno politiko in gospodarstvo, kjer je deloval kot raziskovalec, nadaljevalo pa se je na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo (FSPN) oziroma na njeni naslednici Fakulteti za družbene vede (FDV). Vmes je bilo nekaj prekinitev, saj je Bebler deloval kot asistent na Wharton School Univerze v Pensilvaniji, kot raziskovalec in pisec doktorske disertacije na Center for International Studies Univerze Princeton, v devetdesetih letih prejšnjega stoletja pa je opravljal petletno diplomatsko službo kot veleposlanik in prvi predstavnik Republike Slovenije pri evropskem uradu Organizacije združenih narodov (OZN) v Ženevi in pri drugih mednarodnih organizacijah s sedežem v Švicarski konfederaciji. Beblerjevo delovanje je bilo tako plodovito in raznovrstno, da vsak poskus sistematične in holistične presoje njegovega ustvarjanja na obramboslovnem področju (to-rej ne na drugih področjih Beblerjevega znanstvenega delovanja) že vnaprej pahne v intelektualno stisko in obsodi na površno paberkovanje. Iz množice znanstvenih člankov, monografij, analiz, ekspertiz, študij, uredniških uvodov, strokovnih mnenj in pobud pa je kljub temu razbrati, da je moč njegovo znanstveno delo na tem področju v grobem razvrstiti v nekaj značilnih vsebinskih sklopov: teorija o vojni in drugih oboroženih spopadih, analiza oboroženih spopadov, v katere so bile vključene socialistične države (z nesocialističnimi državami ali med seboj), spopadov, ki so potekali po propadu socialističnih sistemov oziroma razpadu nekaterih socialističnih držav, ter drugih aktualnih oboroženih spopadov, varnost in obramba neuvrščenih držav, sociologija in politologija vojske in znotraj njiju civilno-vojaška razmerja in militarizem, analiza delovanja Jugoslovanske ljudske armade (JLA) v nekdanji Socialistični federativni republiki Jugoslaviji (SFRJ), še posebej analiza vojn na njenem ozemlju in vloge JLA v njih, vojaškopolitični vidiki osamosvajanja Slovenije ter vključevanje Republike Slovenije (RS) v Evropsko unijo (EU) in Organizacijo severnoatlantske pogodbe (North Atlantic Treaty Organization – NATO).

Beblerjevo znanstveno ustvarjanje je imelo trden temelj v njegovem raznovrstnem visokošolskem in podiplomskem izobraževanju, ki je potekalo v

šestih državah in petih jezikih. Začelo se je s študijem slavistike in primerjalne književnosti na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, nadaljevalo pa na Filozofski fakulteti Univerze v Beogradu, na Oddelku za vzhodno- in zahodnoslovanske jezike in književnosti, kjer je leta 1960 tudi diplomiral. Diplomsko je nadgradil z izobraževanjem na Pravni fakulteti beograjske univerze in na Woodrow Wilson School of Public and International Affairs na Univerzi Princeton. Magistriral je na Fakulteti za politične vede Univerze v Beogradu leta 1966. Za potrebe svoje doktorske disertacije se je izpopolnjeval na Institute d'Etudes Politiques v Parizu, na Institute of Commonwealth Studies v Londonu, nato pa je empirično raziskoval v državah zahodne Afrike. Disertacijo z naslovom "Military Rule in Africa" je leta 1971 uspešno zagovarjal na Wharton School Univerze v Pensilvaniji. Na izbor teme je vplivala serija vojaških udarov, ki so se v šestdesetih letih prejšnjega stoletja zgodili na afriški celini. V procesu nastajanja disertacije kot dodana vrednost izstopa večmesečna terenska empirična raziskava, saj so bile tedaj v jugoslovanskem družboslovju pa tudi med družboslovci po svetu tovrstne raziskave redke. Z izborom teme se je Bebler dolgoročno zapisal proučevanju vojaštva in sorodnih pojavov. Skrajšana inačica njegove disertacije je bila leta 1973 objavljena pri ugledni založbi Praeger v New Yorku in podatki o njeni prodaji pričajo, da je bilo zanimanje zanjo še trideset let po objavi. Krajša verzija disertacije je bila leta 1975 objavljena v Sloveniji.

Kmalu po prihodu na tedanjo FSPN v letu 1972 je bil Bebler odločilno vključen v prizadevanja za ustanovitev obramboslovnega študija na ljubljanski univerzi, kar se je tri leta pozneje tudi uresničilo z ustanovitvijo Katedre za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito (SLO in DS) ter z začetkom izvajanja ustreznega študijskega programa na FSPN. Kot prvi predstojnik Katedre za SLO in DS je Bebler pomembno vplival na oblikovanje in razvoj študijskega programa, ki je bil družboslovno usmerjen, oprt na empirično raziskovalno delo, civilen po svojem duhu in odprt za mednarodno sodelovanje. Slednje je bilo mogoče, ker je Bebler tedaj in kasneje deloval v več mednarodnih znanstvenih združenjih in njihovih vodstvenih organih, in sicer kot: član Meduniverzitetnega seminarja za proučevanje oboroženih sil in družbe (Inter-University Seminar on Armed Forces and Society – IUS AFS), član Sveta Mednarodnega združenja za politične vede (International Political Science Association – IPSA) in tajnik njegovega Odbora za Evropo (Committee on Europe), član Sveta in podpredsednik Raziskovalnega odbora o oboroženih silah (Committee on Armed Forces) v Mednarodnem sociološkem združenju (International Sociological Association – ISA) ter soustanovitelj in član Evropskega združenja za proučevanje odnosov med

oboroženimi silami in družbo (European Research Group on Military and Society – ERGOMAS). V vseh omenjenih združenjih je Bebler dejaven še danes.

Kot soustanovitelj študija, predavatelj, mentor, predstojnik, prodekan, raziskovalec, publicist in organizator številnih mednarodnih znanstvenih sestankov je zasl. prof. dr. Anton Bebler v preteklih desetletjih zadolžil generacije študentov, diplomantov, magistrrov in doktorjev znanosti ter obramboslovno vedo in njene protagoniste nasploh.

Teorija o vojni in drugih oboroženih spopadih

Študijsko zanimanje za jezikoslovje je pripomoglo k pojasnjevanju pojma vojne, ki ga Bebler ni opredelil zgolj z vsebinskega, ampak tudi z etimološkega zornega kota, pri čemer je izhajal iz latinskih in starogrških korenov ter se suvereno sprehajal med slovanskimi, germanskimi, romanskimi in anglosaškimi izpeljankami izrazov 'vojna', 'vojska' in 'vojak' ter sorodnimi oziroma na njih navezujočimi se izrazi. Pojem 'vojna' s tem dobi izvirno znanstveno opredelitev v slovenskem jeziku, hkrati pa Bebler ponudi tudi številne primere metaforične rabe pojma 'vojna', ki ob uporabi različnih pridevnikov lahko postane hladna, psihološka, gospodarska, medijska in celo nogometna vojna, če izpostavimo le nekaj primerov.

Na podlagi številnih poskusov opredeljevanja pojma vojne in njihove kritične analize (kritičen je še posebej do 'dvornih' teoretikov vojne v tedanji SFRJ), Bebler ponudi definicijo vojne, ki pravi: 'Vojna je izredno zaostren družbeni spopad, v katerem se družbene skupnosti (plemena, ljudstva, razredi, rasne, etnične, verske in druge skupnosti), gibanja, države in združenja držav, kontinuirano in organizirano na vseh straneh borijo za uveljavitev svojih smotrov ob pretežni uporabi množičnega oboroženega boja, ki po obsegu in posledicah bistveno presega druge oblike oboroženega nasilja na isti ravni družbenega razvoja in vojaške tehnologije'. Največji vpliv na Beblerjevo znanstveno premišljevanje o vojni je zelo verjetno imel Carl von Clausevitz s svojim delom "O vojni" (okoli 1830), v katerem je želel z znanstveno natančnostjo ugotoviti in pojasniti temeljne lastnosti vojne ter njene notranje zakonitosti. Bebler je življenjsko delo tega pruskega profesionalnega vojaka in po smrti znamenitega vojaškega misleca temeljito analiziral ter ga celovito predstavil strokovni javnosti. Beblerjevo razmišljanje o pojmu 'vojna' pa ni zgolj strogo znanstveno, celo ezoterično, ampak ima tudi moralno razsežnost, saj odpira vprašanje legalnosti in legitimnosti vojne, še posebej v luči prepovedi uporabe sile in grožnje s silo v mednarodnih odnosih ter zaveze o miroljubnem reševanju sporov,

ki ju prinaša Ustanovna listina OZN, in v luči opredelitve agresije, ki jo je leta 1974 sprejela Generalna skupščina OZN.

Oboroženi spopadi z udeležbo socialističnih držav

Uradni marksisti, tudi v Jugoslaviji so bili vsaj na deklarativni ravni vneti pobudniki mednarodnega miru, vprašanje varnosti oziroma njene odsotnosti pa so povezovali z 'agresivno in avanturistično naravo kapitalizma in imperIALIZMA'. Trdili so, da sta militarizem in oboroževalna tekma vgrajena v ekonomsko in razredno naravo kapitalizma in da so Združene države Amerike (ZDA) po drugi svetovni vojni vodile kapitalistično koalicijo proti socialističnim državam in državam tretjega sveta. Skratka, oboroženi spopadi naj bi bili posledica notranje narave kapitalističnih družb, 'spregledani' pa so spopadi med socialističnimi državami.

Beblerjeva analiza uporabe oboroženega nasilja v mednarodni politiki socialističnih držav je bila teoretična in empirična. Teoretična analiza je pokazala, da je bila ta tematika v marksistični literaturi skromno pokrita, tako v količinskem kot kakovostnem smislu. Obstajali so posamični zapisi, bolj celovito pa je to vprašanje proučil in predstavil E. Kardelj v svojem delu "Socializem in vojna" leta 1960. Sovjetski avtorji in avtorji vzhodnoevropskih socialističnih držav so ostali na ravni ideoloških sestavkov, ki so sistematično zanikali obstoj pojava, kljub praksi, ki je ponujala primere agresivnega vedenja nekaterih socialističnih držav v mednarodni politiki. Bebler je Kardeljevo delo, kot edini v SFRJ, kritično ovrednotil, hkrati pa je analiziral in polemiziral tudi s spisi drugih jugoslovanskih avtorjev, ki so ideologizirano razpravljali o oboroženih spopadih, v katere so bile vključene socialistične države. Bebler je prepoznal sholastičnost trditev marksističnih avtorjev, da je 'socializem načelno vedno bil za mir in samo za mir' in da je 'socializem sinonim za trajni mir, ker vsebuje moč za jutrišnjo odstranitev vseh virov vojne'. Z empirično analizo je dokazal idealizem tovrstnih ugotovitev, ki niso imele nobene opore v praksi številnih socialističnih držav, ki so napadale druge, nesocialistične države ali druge socialistične države. Bebler je v obdobju 1945–1983 identificiral več kot 50 spopadov, v katere so bile vključene socialistične države. Oblikoval je vzorec enajstih spopadov iz tega obdobja, ki jih je podrobno proučil in ugotovil njihove skupne značilnosti, iz katerih je med drugim razvidno, da je bil najpogostejši udeleženec spopadov ZSSR. Praviloma pa je šlo za odziv te države na upiranje njeni hegemonistični vlogi v socialističnem bloku. Šibkejše države v teh spopadih so praviloma želele uresničiti nacionalno samostojnost, doseči večjo ideološko, politično ali gospodarsko avtonomijo, graditi lastno

pot socialističnega razvoja, uveljaviti ozemeljske zahteve ali zaščititi nacionalne manjšine. Nadalje, analiza je razkrila, da so sprte države največkrat imele skupno državno mejo, v vseh primerih je šlo za grožnjo z uporabo sile ali za dejansko uporabo sile. V večini primerov so oboroženi konflikti povzročili veliko število smrtnih žrtev, ranjenih in beguncev, spori večinoma niso bili razrešeni in so se nadaljevali v drugačni obliki, formalno končanje spora pa je zaznamoval podpis neenakopravnega sporazuma, ki ga je šibkejša stran sprejela pod prisilo.

Varnost in obramba neuvrščenih držav

Politično in vojaško dogajanje leta 1974 na Cipru je Beblerja spodbudilo k proučevanju varnosti in obrambe neuvrščenih držav. Tema pa je bila v SFRJ tudi sicer zanimiva, saj je bila država med pobudnicami in soustanoviteljicami gibanja neuvrščenih. Bebler je v izhodišče analize varnosti in obrambe neuvrščenih držav postavil nekaj pomembnih dejstev: velik zaostanek teh držav v družbenem in ekonomskem razvoju za razvitim svetom, večinoma so bile neuvrščene države nekdanje kolonije z dolgoročnimi negativnimi posledicami tega statusa, podvrženost teh držav neokolonializmu, ki tudi brez prisotnosti vojske (razen, ko gre za vojaška oporišča, ki imajo širši strateški pomen) in administracije nekdanjim kolonialnim metropolam omogoča njihovo izkoriščanje. Značilnosti teh držav so bile revščina, lakota, bolezn, visoka stopnja nepismenosti, nezaposlenost, kulturna zaostalost, pomanjkanje kapitala in kadra, zaostala kmetijska proizvodnja itn. Tako stanje je omogočalo razvoj notranjih nasprotij in konfliktov, zunanje pritiske večjih držav, napade na suverenost in ozemeljsko celovitost neuvrščenih držav ipd.

Beblerjeva analiza varnostno-političnih in vojaških vidikov neuvrščenosti je razkrila, da so imele te države zaznaven vpliv pri praktičnem reševanju številnih vprašanj mednarodne varnosti. Prav tako je gibanje neuvrščenosti prispevalo k političnemu, gospodarskemu, kulturnemu in tudi vojaškemu osamosvajanju članic ter k zmanjšanju prepada med razvitimi in manj razvitimi državami. Po drugi strani pa so bile neuvrščene države same podvržene notranjim trenjem in oboroženim spopadom. Nadalje, spopadi, tudi oboroženi, so se v nekaterih primerih odvijali med njimi, obrambni porabi in oboroževanju pa so te države praviloma namenjale velik pomen in sredstva. Prav tako je bila njihova 'neuvrščenost' v mnogih primerih vprašljiva, saj so obrambno sodelovale z blokovskimi državami in tudi med seboj. To pomeni, da so si prizadevale neuvrščene države svojo varnost zagotavljati na svetovni ravni v okviru kolektivne varnosti, predvsem prek OZN, na skupinski ravni, tudi z

vojaško navezavo predvsem na ZSSR in manj na ZDA, vendar brez zavezujočega blokovskega povezovanja, ter na nacionalni ravni, prek izgradnje avtonomnih obrambnih in varnostnih sistemov. Ena od značilnosti, ki je posegala na področje civilno-vojaških razmerij, je bila, da so oborožene sile v mnogih neuvršenih državah imele velik vpliv v notranjem političnem življenju. Po "hladni vojni" je gibanje neuvršenih izgubilo velik del svojega potenciala in zagona, RS kot samostojna država pa v gibanju ne sodeluje, saj je njena mednarodnopolitična usmeritev postala povsem drugačna.

Sociologija in politologija vojske

Kljub zametku proučevanja vloge oboroženih sil v družbi, ki jih najdemo v preteklosti, lahko rečemo, da se je na Zahodu sociologija vojske kot zaokrožena in samostojna poddisciplina začela oblikovati šele konec petdesetih in v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, pri čemer so imeli vodilno vlogo ameriški družboslovci. Sociologi so tudi na Zahodu imeli več težav pri empiričnem proučevanju takih fenomenov, kot so družbeno nasilje, torej vojne in drugi oboroženi spopadi, oborožene sile in sorodna vprašanja. Podobno, vendar z večletnim zamikom, je razvoj sociologije vojske potekal tudi v nekdanji SFRJ. Kot je ugotovil Bebler, so se jugoslovanski sociologi temu področju dolgo časa enostavno izogibali, čeprav zametke sociologije vojske prepoznavamo v delih avtorjev z drugih disciplinarnih področij, kot so zgodovina, filozofija, psihologija in pravo, že v preteklih stoletjih. Bebler je v svoji analizi razvoja sociologije vojske kot znanstvene discipline v SFRJ, ugotovil, da je tedanja JLA že leta 1962 v svoj program izobraževanja oficirjev vključila predmet 'Vojaška sociologija', kar je utemeljevala s potrebo po večji teoretični podkovanosti oficirjev, po znanstvenem proučevanju vloge oboroženih sil v družbi in po modernizaciji oboroženih sil.

V svojem pregledu družbenih ved v socialističnih državah, ki so se ukvarjale z vprašanjem vojaštva, je Bebler ugotovil, da je šlo pri objavljanju del o sodobnem vojaštvu za veliko neravnovesje med količino objavljenih prispevkov in v povprečju zelo nizko znanstveno kakovostjo le-teh. Zaradi tega je bilo v tistem delu sveta zelo malo izvernih, empirično utemeljenih in teoretično vplivnih del. Izjema je bil na primer, znani poljski družboslovec J. Wiatr, ki se je uveljavil predvsem s svojimi znanstvenimi monografijami o vlogi vojske v poljski družbi in politiki. Bebler in Wiatr sodelujeta že štirideset let in sta bila praktično edina med družboslovci iz nekdanjega socialističnega sveta, ki sta se lahko v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja teoretsko-konceptualno, metodološko in jezikovno-terminološko enakopravno vključevala

v razpravo o vojski in z njo povezanimi politološkimi in sociološkimi temami, ki so jih znanstveniki obravnavali v okviru svojih mednarodnih združenj.

Splošno stanje v socialističnih državah je praviloma izrazito marginaliziralo družboslovce, ko je šlo še posebej za vojaško politiko držav, ki jo je oblikoval zelo ozek krog politikov ter visokih civilnih in vojaških uradnikov. Vloga znanosti pa je bila zelo omejena, saj je v glavnem služila le političnim, ideološkim in izobraževalnim potrebam režima. K razvoju kritičnega sociološkega in politološkega proučevanja vojske v nekdanji SFRJ in v kasneje samostojni Sloveniji je v odločilni meri prispeval prav Bebler, ki se je ukvarjal z več temami. Ena od njih je bila kritična analiza sodobnih marksističnih teoretikov in mutacij njihovih stališč, ko je šlo za mednarodni mir in razoroževanje. Njihova stališča so bila velikokrat v nesoglasju s klasičnimi marksističnimi misleci, ki se niso navduševali nad pacifizmom, pa tudi praksa velikih socialističnih držav pogosto ni bila naklonjena boju za mednarodni mir. Obdobja zavzemanja za mir so se izmenjevala z obdobji revolucij in uničevalnih vojn, ko je bila razprava o miru in razorožitvi nepomembna in nerealistična. Šele konec petdesetih let prejšnjega stoletja je zaradi uničevalnosti jedrskega orožja vsaj deklarativno zavzemanje za mir in razoroževanje postalo domena večine marksističnih teoretikov, pa tudi socialistične države so se uradno zavemale za omenjeni vrednoti, a praksa je šla svojo pot, kar je razvidno tudi iz vpletenosti socialističnih držav v različne oborožene spopade.

Beblerjevo premišljanje o marksizmu in vojaštvu ter v tem kontekstu o konceptu 'oboroženega ljudstva' je druga pomembna tema na tem področju. Ideja oboroženega ljudstva se napaja v bogatih zgodovinskih spoznanjih, saj sega v antični čas stare Grčije in rimskega cesarstva, oživi v srednjem veku, se močno uveljavi v času ameriške in francoske revolucije konec 18. stoletja. Doživi pa zaton z utrditvijo meščanske oblasti, ko prevlada koncept stalne vojske. Ideja oboroženega ljudstva v različnih zgodovinsko in družbeno pogojenih inačicah ponovno oživi z oblikovanjem v povezavi s socialističnimi in osvobodilnimi gibanji. V nekdanji SFRJ o oživljanju koncepta oboroženega ljudstva na izkušnjah narodnoosvobodilnega boja lahko govorimo od ustanovitve Teritorialne obrambe in uvedbe sistema SLO in DS dalje. Propad socializma kot 'svetovnega sistema' pa je to idejo ponovno marginaliziral.

Beblerjevo proučevanje stališč ključnih marksističnih mislecev do vojaštva je bilo v tistem času pomembno, saj so teoretiki in praktiki v socialističnih državah pri organiziranju vojaške dejavnosti prisegali na marksistično izročilo. Kljub temu, da interpretacije tega izročila še zdaleč niso bile enotne in se je za deklarativnim sprejemanjem ideje oboroženega ljudstva velikokrat skrivala povsem drugačna praksa. Poznavanje marksističnih idej o vojaštvu

je prispevalo k boljšemu razumevanju vojaške politike socialističnih držav in gibanj. Bebler v tem kontekstu izpostavi Lenina, ki je sledil Marxovemu izročilu, pri tem pa ni bil dogmatski in je njegove ideje učinkovito prilagodil razmeram v predrevolucionarni carski Rusiji. Po revoluciji in Leninovi smrti pa je Stalin ubral drugo pot in začel razvijati stalno strogo centralizirano in vase zaprto državno vojsko, čemur so bolj ali manj sledile države vzhodnega bloka. Največ prvin koncepta oboroženega ljudstva se je ohranilo v socialističnih državah, ki so nastale z 'revolucionarnim in narodnoosvobodilnim bojem'.

Proučevanje marksističnih pogledov na razorožitev in vojaštvo, proučevanje varnosti in obrambe neuvrščениh držav in še nekaterih tem, je izražalo vpliv tedaj prevladujoče ideologije in politike na razvoj študija obramboslovja pri nas. Šlo je za svojevrstno in nujno koncesijo 'sistemu', ki je tudi naše obramboslovje umestila v aktualno notranje in mednarodno družbeno okolje države. Hkrati pa je empirična usmeritev postopno omogočila obramboslovju razvoj, ki ga je kmalu oddaljil od temeljnih ideoloških postulatov sistema. K temu je v veliki meri prispevalo Beblerjevo zavzemanje za empirično raziskovanje, mednarodno odprtost in primerljivost raziskovanja in poučevanja ter za uvedbo podiplomskega študija.

Velik Beblerjev prispevek k politologiji vojske v okviru poglavitnih klasifikacij političnih sistemov je bila delitev na tiste, v katerih prevladujejo civilisti, in na tiste, v katerih ima vojaštvo odločilen vpliv v politiki in družbi. Te klasifikacije držav pa ni opravil le po tem kriteriju, ampak je upošteval tudi demokratičnost oziroma avtoritarnost civilne vladavine. Razporeditev držav po teh dveh kriterijih prinese zanimive ugotovitve, ki so imele velik odmev v sociologiji in politologiji vojske praktično po celem svetu.

Kot omenjeno, je Bebler doktoriral na temo vojaške vladavine v Afriki, konkretno v štirih zahodnoafriških državah: v Dahomeju, Gani, Sierra Leoneju in Maliju. Iz obsežne disertacije lahko izluščimo nekaj ključnih ugotovitev. Najprej, vojaške organizacije v štirih proučevanih državah so bile od nastanka dalje pod velikim gospodarskim, kulturnimi in nekoliko manj političnim vplivom kolonizatorskih držav, vendar temeljni vzroki vojaškega posega kljub odvisnosti od nekdanjih kolonij niso zunanji, ampak jih najdemo v notranjih družbenopolitičnih razmerah afriških držav. Nadalje, vojaški poseg ima lahko različne vzroke in utemeljitve, vendar izkušnja proučevanih držav kaže, da je šlo predvsem za zaščito lastnega stanu in osebne varnosti ter za ekonomske koristi vojaške organizacije, o čemer priča tudi dejstvo, da si je ta po posegu zagotovila boljši ekonomski in socialni položaj. Prav tako Bebler ugotavlja, da s tem, ko vojska prevzame oblast, 'politika' ni izgnana iz življenja družbe, saj je povsod navzoča in tudi vojaki z njo sodelujejo oziroma so

vključeni vanjo, pri čemer je tako za civilne kot za vojaške sisteme značilno, da so formalni oblastni okvir in neformalne oblastne strukture v neskladju. In ne nazadnje, analiza razkrije, da je trditev o nesebičnem in družbenopolitično nevtralnem vojaštvu mit ter da vojaški poseg predstavlja oviro pri preseganju družbenih problemov držav in ne njihovo rešitev. Beblerjeva raziskava je pomembna tako z vsebinskega kot metodološkega vidika, saj avtor kritično ovrednoti vse omejitve tovrstnega terenskega empiričnega raziskovanja, od izbora smeri analize, teoretičnih izhodišč, postavitve hipotez, obvladovanja velikega števila spremenljivk in njihove povezanosti, izbora metod in njihovih omejitev, vzorca držav, možnosti posploševanja ugotovitev, do uporabe teoretičnih konceptov, ki na afriški celini nimajo nujno enakega pojasnjevalnega potenciala kot v drugih delih sveta.

Na področju politologije vojske je Bebler objavil več vplivnih del o militarizmu, militokraciji v političnih sistemih sodobnih držav, o odnosih med civilno in vojaško oblastjo v evropskih socialističnih državah, o vlogi vojske v jugoslovanski krizi itn.

Kritika Jugoslovanske ljudske armade

Bebler je bil eden redkih strokovno utemeljenih in objektivnih kritikov JLA, in sicer v času, ko kritika ni bila zgolj nezaželena, ampak za posameznika tudi nevarna. Že v svojih prvih delih na to temo je opozoril, da je jugoslovansko vodstvo predvsem zaradi neposredne izkušnje druge svetovne vojne, nerešenih mejnih vprašanj z nekaterimi sosednjimi državami po njej ter zaradi nastanka dveh vojaškopolitičnih blokov v prvem desetletju po vojni velik del sicer omejenih materialnih, intelektualnih, kadrovskih in organizacijskih potencialov države namenila oblikovanju zelo obsežnega vojaškega sektorja. Ta praksa se je nadaljevala tudi v obdobjih, ki tega niso nujno zahtevala in omogočala. Pri tem je še posebej izstopal konec osemdesetih let, ko je bila država v veliki gospodarski in politični krizi. JLA pa je bila deležna skoraj nespremenjenega obsega financiranja. V letu 1987 se je delež porabe za obrambo v zveznem proračunu dramatično povečal na dve tretjini, kar je preseglo pet odstotkov bruto družbenega proizvoda (BDP) tedanje države. Ni treba posebej izpostavljati, da je to pomenilo podhranjenost drugih družbenih dejavnosti, ki jih je financiral zvezni proračun. Omenjenemu strošku pa je bilo treba prišteti še porabo v republikah, pokrajinah, lokalnih skupnostih, institucijah in podjetjih, in sicer za Teritorialno obrambo, civilno zaščito, obrambno in varnostno načrtovanje oziroma obrambno socializacijo, kar je delež celotne obrambne porabe v BDP države izdatno povečalo.

Nekateri analitiki na Zahodu so menili, da se je Jugoslavija v povojnem času močno militarizirala, še posebej po letu 1968, ko je bila ustanovljena Teritorialna obramba, nekaj let kasneje pa uveden sistem SLO in DS. Navzlic sorazmerno visoki vojaški porabi, obsežni vojaški industriji in izvozu itn. pa je Bebler sodil, da ni šlo za militarizacijo v smislu poskusov prevzemanja oblasti s strani vojske, vsiljevanja vojaških norm civilni družbi ali za izrabljanje pomembnega položaja vojske v družbi za pridobivanje nelegitimnih materialnih ali nematerialnih privilegijev. Anomalije so se sicer pojavljale, vendar so bile praviloma kaznovane, vsaj tako strogo kot v primerljivih civilnih primerih. Večja odstopanja so se pojavila v drugi polovici osemdesetih let, ko so bile razkrite zlorabe položaja in primeri okoriščanja posameznikov v vrhu vojaške hierarhije. V začetku devetdesetih let pa je zvezna vojska izgubila legalno in legitimno podlago za svoje agresivno delovanje v Sloveniji, na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini.

Bebler je v svojih analizah kritično ovrednotil vlogo predsednika in maršala Tita v razvoju JLA, ki jo je klical 'moja vojska', vodilno vlogo Zveze komunistov (ZK), ki je bila poleg Zveze socialistične mladine (ZSM) edina, ki je smela delovati znotraj JLA; vlogo socialistične ideologije, ki naj bi prispevala h koheziji in homogenosti vojske; vlogo vojske pri ohranjanju politične in družbene ureditve prek delovanja vojaških obveščevalno-varnostnih služb in vojaških sodišč; vlogo vojske pri varovanju državne meje ipd. Čeprav politična mnenja pripadnikov JLA naj ne bi bila drugačna od mnenj v civilnih političnih strukturah, nadzor in strogost izvajanja tega nepisanega pravila v SFRJ ni bila tako izrazita kot v drugih socialističnih državah.

Predmet Beblerjeve analize so bila tudi vprašanja kulturnih pravic vojakov ob narodnostni raznolikosti JLA, praksa uporabe jezikov v JLA v nasprotju z ustavno enakopravnostjo jezikov narodov in narodnosti SFRJ ter politične napetosti leta 1948, v času nacionalističnih gibanj na Hrvaškem v letih 1971–72, na Kosovu 1981 ter v procesu razpadanja SFRJ konec osemdesetih in na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja. SFRJ kot neuvrščena država je prodajala orožje in vojaško opremo drugim neuvrščnim državam, tudi takim, ki so bile med seboj v vojni. Podatki, ki jih je zbral Bebler, so kazali, da je država na začetku osemdesetih let skoraj trikrat več orožja in vojaške opreme izvažala kot uvažala. Kljub kritičnosti pa v analizi ni spregledan ugoden učinek vojaškega raziskovanja in razvoja na civilno gospodarstvo, socializacijski učinek JLA, njena pozitivna vloga ob pomoči civilnemu prebivalstvu v primeru naravnih in drugih nesreč in ob izgradnji civilne infrastrukture ter dejstvo, da so vojaške bolnišnice zdravile številne civiliste. Vse do usodnega leta 1991.

Politično in varnostno turbulentni čas konec osemdesetih let je Beblerja izstrelil kot vidnega komentatorja in intervjuvanca v številnih elektronskih in tiskanih medijih po Jugoslaviji in v tujini. Njegova analitična razmišljanja lahko strnemo v nekaj ključnih sporočil tedanji strokovni, politični in laični javnosti. Najprej izpostavimo problematiziranje delovanja vojaških sodišč, ki so bila izločena iz sistema splošnega pravosodja, so delovala tudi v miru in so imela pristojnost tudi nad civilnimi osebami, ki niso bile zaposlene v vojaški organizaciji. Zgodovinsko utemeljeno in mednarodno primerjalno kritiko jugoslovanskega vojaškega sodstva je Bebler sklenil s predlogom odprave mirnodobnih vojaških sodišč in vojaških zaporov. Nadalje je Bebler odprl temo depolitizacije JLA oziroma njene 'departizacije', s čimer bi odpravili simbiozo med oboroženimi silami in vladajočo stranko, ZK. Temu so se številni v JLA upirali, saj bi to v končni fazi imelo neugoden učinek na njihove statusne in materialne interese. Kljub temu pa stališča profesionalnih pripadnikov JLA do depolitizacije ali politične pluralizacije JLA niso bila tako enotna, kot jih je želel prikazati vrh JLA. Nekateri visoki vojaški oficirji so bili za ukinjanje monopola ZK v JLA, vendar so bili utišani, nižje po vojaški hierarhiji pa so bile politične razlike ob koncu osemdesetih let še večje. Tudi sicer je Bebler jasno prikazal, kaj razkroj avtoritarnih političnih sistemov v vzhodni Evropi pomeni za oborožene sile in njihovo profesionalno strukturo in da bi uvedba politične pluralistične demokracije prizadela predvsem poklicne partijske funkcionarje v uniformah, večino profesionalnih vojakov v bojnih enotah in tehnološko intenzivnih delih oboroženih sil pa bi spremembe zadevale v veliko manjši meri.

V SFRJ je vojaški vrh sčasoma podprl prehod na tržno gospodarstvo in se zavzel za krepitev 'enotnega jugoslovanskega trga', družbena ureditev naj bi ostala socialistična. Glede državnega ustroja pa se je vrh zavzemal za 'moderno in učinkovito (beri: centralizirano, op. M. Malešič) federacijo', v kateri bi bile naloge zveznih institucij na novo opredeljene z ustavnimi spremembami in popolnoma neodvisne od pogajanj med federalnimi enotami o prihodnjih odnosih med njimi. Namesto da bi se vojaški vrh prilagodil procesom liberalizacije in pluralizacije, ki so bili značilni za civilno družbo, se je oklepal ortodoksne ideološke in politične indoktrinacije v svojih vrstah, zaostрил represijo in dosledno uveljavljal kaznovanje verbalnega delikta v vojaških vrstah. Bebler je marca 1991 v odmevnem intervjuju za Sobotno prilogo Dela analiziral protislovno vlogo JLA. V razumljivi želji, da ohrani Jugoslavijo, je to vojaški vrh počel na način, ki je zvezno državo razgrajeval. Pod parolo 'bratstva in enotnosti' in 'skupnosti' (shr. *zajedništva*) naj bi delovala nadnacionalna vojska, ki pa je dejansko diskriminirala velik del svojih pripadnikov in s tem tudi nekaterih narodov in narodnosti. JLA je s tem izgubljala tako značaj 'ljudske'

kot 'jugoslovanske' vojske, ohranjanje zastarele enostrankarske politizacije pa je slabilo njeno profesionalnost, ki je nujna za moderno vojsko. Vojaški vrh je v navezi s politiko S. Miloševića in srbskega vodstva grozil političnim nasprotnikom in civilni družbi ter prispeval k demontiranju zvezne ustave in nekaterih zveznih institucij, vključno s predsedstvom države. S tem je sprožal po Jugoslaviji odzive, ki so se gibali od nacionalnoobrambnih do skrajno nacionalističnih, od konfederalističnih in avtonomističnih do odcepitvenih.

Oboroženi spopadi v nekdanji SFRJ in vloga JLA

Bebler je odigral ključno vlogo pri analiziranju oboroženih spopadov na območju nekdanje SFRJ, predvsem je pomembno prispeval k razumevanju teh spopadov v tuji znanstveni in strokovni javnosti. Pojasnil je vzroke za oborožene spopade in navedel njihove ključne akterje, identificiral je faze razvoja oboroženih spopadov ter njihove geopolitične in tehnološke parametre. Potem je analiziral vojno dogajanje v Sloveniji, na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini ter na koncu pojasnil mednarodne razsežnosti in posledice teh spopadov.

Spopade je Bebler umestil v mednarodno primerjalni kontekst lokalnih vojn po drugi svetovni vojni in v zgodovinski kontekst vojn, ki so potekale na balkanskem polotoku v dvajsetem stoletju, hkrati pa je osvetlil njihovo politično ozadje. V drugi polovici osemdesetih let sta se v Jugoslaviji oblikovali dve politični, ideološki in nacionalni grupaciji. Od teh je Bebler eno poimenoval centralistična grupacija, ki je v grobem vsebovala zvezno vlado, poveljniško strukturo JLA, srbski politični blok ter srbski skupnosti na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini. Drugo grupacijo, ki pa je bila politično in ideološko bolj heterogena in manj povezana, je poimenoval konfederalna grupacija. Sestavljali so jo večina političnih strank in novo izvoljenih vlad v Sloveniji in na Hrvaškem, do določene mere pa tudi v Bosni in Hercegovini, Makedoniji, na Kosovu in v Vojvodini. V zadnjih dveh in tudi v Črni gori je Miloševićeva 'antibirokratska revolucija' prek 'mitingov resnice' prisilno in brez volitev vzpostavila srbskemu vodstvu naklonjeno oblast, s tem pa posredno močno vplivala na sestavo predsedstva SFRJ in njegovo odločanje.

Politična povezava vrha JLA s centralističnim blokom je prispevala k nacionalnim in političnim trenjem v Jugoslaviji in k njenemu postopnemu razkranjanju. To delovanje je Bebler imenoval 'usodna napaka' jugoslovanskega profesionalnega vojaštva. JLA je nastopila kot največja nasprotnica osamosvajanja Slovenije in je poskusila z vojaško silo izničiti plebiscitarno odločitev slovenskega naroda o samostojnosti in neodvisnosti, ki je temeljila na pravici naroda

do samoodločbe. V Sloveniji, na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini je JLA bojno delovala bodisi pod pretvezo zaščite zunanjih meja, zaščite srbske manjšine bodisi zaščite enot JLA, njenih vojašnic in naprav, dejansko pa so njene bojne enote povzročale človeške žrtve in materialno škodo tudi na območjih, kjer za to ni bilo nobenega vojaškega razloga (na primer v Dubrovniku). V nasprotju z uradno parolo 'preprečevanja medetničnega nasilja' je JLA dejansko prispevala k širjenju in stopnjevanju oboroženih spopadov v nekdanji Jugoslaviji, kar je pripeljalo do dokončnega razpada SFRJ. Bebler je ugotovil, da se je poizkus vrha JLA ohraniti tako zvezno državo kot enostrankarski komunistični sistem končal s propadom obojega in posledično tudi same JLA.

Vojaškopolični vidiki osamosvajanja Slovenije

S svojim zgodovinsko utemeljenim stališčem, da je razvoj Slovencev od sorazmerno majhne etnične skupine v avstrijskem cesarstvu do samostojnega državnega naroda (nacije) potekal skozi stoletje in pol, Bebler posredno nasprotuje tistim, ki menijo, da se je zgodovina osamosvajanja Slovencev začela z oboroženim spopadom leta 1991. Šlo pa je za postopen zgodovinski proces, ki so ga pogosto zaznamovali majhni koraki napredka na različnih področjih. Naredili so jih predvsem slovenski razumniki in kulturniki v svojih političnih in kulturnih spopadih s centralističnimi avstrijskimi in kasneje jugoslovanskimi oblastmi. Na obrambnovojaškem področju srečamo prve zahteve po upoštevanju ozemeljskih in kulturnih, predvsem pa jezikovnih posebnosti Slovencev že v času 'pomladi narodov' sredi devetnajstega stoletja. Skupaj z Beblerjem lahko ugotovimo, da so ta prizadevanja pripeljala do ustanovitve prvih slovenskih vojaških enot ob razpadu Avstro-Ogrske in postala stalnica (prizadevanja namreč) v času Države oziroma Kraljevine SHS, Kraljevine Jugoslavije in SFRJ. Posebna zgodba pa je dogajanje med drugo svetovno vojno, ko se je na ozemlju Slovenije oblikovala narodnoosvobodilna partizanska vojska. Le-ta je ob koncu vojne štela 27 tisoč borcev in starešin ter deset tisoč pomožnega osebja, organiziranih v dveh korpusih in eni operativni coni. Kot navaja Bebler, je bil ta največji emancipacijski dosežek v dotedanji zgodovini v maju 1945 odpravljen z ustanovitvijo Jugoslovanske vojske, s čimer so formalno prenehale obstajati tudi druge nacionalne narodnoosvobodilne vojske in njihovi štabi. V času SFRJ je več Slovencev zasedalo visoke vojaške položaje v JLA, čeprav je bil delež slovenskih oficirjev glede na delež prebivalstva izrazito nesorazmerne. Bebler se je z globljimi družbenimi vzroki takega stanja ukvarjal v sociološki raziskavi "Jugoslovanska mladina in vojaški poklici". Največji kakovosten premik se je zgodil leta 1968 z ustanovitvijo Teritorialne

obrambe (TO) v tedanjih republikah in pokrajinah, kar je imelo v Sloveniji daljnosežne posledice, ki smo jim bili priča v zaključni fazi osamosvajanja konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let. Z ustanovitvijo TO se je v njenih poveljstvih, enotah in službah ponovno uporabljal slovenski jezik.

Bebler je ugotovil, da Slovenija svoje samostojnosti 'ni dosegla z oboroženim bojem, temveč pretežno z nenasilnimi pravnimi, političnimi, informacijskimi in drugimi sredstvi in prizadevanji', pri čemer je opozoril na ugoden mednarodno politični in varnostni kontekst osamosvajanja. Razpadanje SFRJ, nemoč njenih institucij, enotna volja slovenskega naroda, usklajena in spretna politika slovenskega državnega vrha, odločnost enot TO in policije, demoralizacija enot JLA, napačne obveščevalne ocene razmer ter slabo načrtovanje in vodenje akcije s strani vrha JLA ter mednarodni diplomatski pritiski so zgolj nekateri od ključnih dejavnikov, ki so po Beblerjevem mnenju prispevali, da je bil oborožen spopad junija in julija 1991 v Sloveniji sorazmerno omejen, kar zadeva prostor bojevanja, obseg spopada, število smrtnih žrtev in materialno škodo.

Kakor je ugotovil Bebler, je na omejenost oboroženega spopada v Sloveniji vplivalo več dejavnikov. Svetovne sile, ki so se sicer dolgo časa zavemale za ohranitev SFRJ, so se izrekle proti uporabi nasilja. Jugoslovanski vojaški vrh za oboroženi poseg v Sloveniji ni imel pooblastila blokiranega zveznega predsedstva, sklep zveznega izvršnega sveta s podpisom A. Markovića o vzpostavitvi stanja na zunanjih mejah, kot je bilo pred 25. junijem 1991, pa je JLA in zvezni policiji omogočal zgolj omejeno akcijo. Prav tako Bebler omenja modro politiko slovenskega političnega vodstva, ki je bila zmerna in neizzivalna. Lahko bi rekli, da je izvajala 'asimetrično bojevanje', saj je v spopadu delovala na načine in na področjih, ki so slovenski strani bolj ustrezali. Primerna kombinacija in stopnja oboroženega odpora, delovanja na področju civilne obrambe, obveščevalne dejavnosti, psihološko-propagandnih pritiskov na nasprotnika, političnega in diplomatskega delovanja ter pogajanj je v končni fazi prinesla velik uspeh s sorazmerno majhnimi izgubami. In ne nazadnje, k omejenosti oboroženega spopada v Sloveniji je prispevala ES, ki je angažirala 'trojko' zunanjih ministrov treh držav članic, ki so spodbujali mirovna pogajanja med sprtimi stranmi. Bebler navaja tudi spremenjeno stališče srbskega vodstva, ki je v nekem trenutku v osamosvajanju Slovenije in njenem odhodu iz SFRJ prepoznalo tudi svojo korist.

Civilno-vojaška razmerja v tranzicijskih državah

Civilno-vojaška razmerja so sociološka in politološka tema, ki ji je Bebler po "hladni vojni", temeljitih spremembah v nekdanjih socialističnih državah in po oboroženih spopadih na območju nekdanje SFRJ posvečal posebno pozornost. Na novo podobo civilno-vojaških razmerij so vplivale radikalne spremembe političnih sistemov nekdanjih socialističnih držav, ideološke spremembe, uvajanje tržnega gospodarstva, sprememba geopolitičnega položaja držav in odnosov med Zahodom in Rusko federacijo (RF), zamenjava političnih in gospodarskih elit, konverzija, ki je drastično zmanjšala število vojaškega osebja, vojaške porabe, kosov težkega orožja in obseg obrambne industrije. V večini primerov je po razpadu ZSSR in Varšavskega pakta prišlo tudi do nacionalne emancipacije vojaških sistemov in obrambne politike. Nacionalna emancipacija pa ni trajala dolgo. Večina nekdanjih socialističnih držav in njihovih naslednic je v želji po približevanju evroatlantskim integracijam v veliki meri prepisala ustavne, zakonske in institucionalne rešitve Zahodnih držav ter s tem vsaj formalno sprejela liberalne družbene norme in vrednote. Liberalizacija družbe, ekonomska svoboda in demokratizacija naj bi na področje civilno-vojaških razmerij prinesle novo kakovost: politično nevtralnost oboroženih sil, povečano profesionalnost vojaštva in civilianizacijo obrambnih ministrstev. Bebler je ugotovil, da ta proces ni bil enostaven in še do danes ni v celoti zaključen, saj je poleg pozitivnih formalnih in dejanskih sprememb prinesel veliko anomalij. Te so: zaposlovanje dela visokih uradnikov v ministrstvih za obrambo po političnih in ne strokovnih merilih, napredovanje in odpuščanje nekaterih vojaških profesionalcev ne glede na njihove pozitivne osebne lastnosti, znanje in veščine, zlorabo položaja obrambnega ministra in pripadajočih pristojnosti za manipuliranje z javnim mnenjem za vpliv na medije in obračunavanje s političnimi nasprotniki ter javni spopadi med vejami oblasti. Prav tako se strankarsko delovanje vojakov ni v celoti ustavilo in je ponekod celo ostalo dovoljeno.

Bebler navaja, da so bile omenjene stranpoti možne zaradi slabo razvite demokratične politične kulture v tranzicijskih državah, nesposobnosti iskanja soglasja in kompromisov ter netolerantnosti med najvišjimi političnimi predstavniki države. Pomanjkljiv je bil tudi parlamentarni nadzor nad oboroženimi silami pri izvajanju obrambne politike, vključno s kadrovsko politiko, delovanjem vojaških obveščevalnih služb, izvozom in uvozom oborožitve in vojaške opreme ter delovanjem obrambne industrije, opozarja Bebler. Premajhna odgovornost obrambnega sistema do javnosti, avtoritarne navade in nizka stopnja profesionalnosti so omogočile, da so obrambna ministrstva marsikje postala fevd nekaterih političnih strank in prostor korupcijskih dejanj.

Slovenija je bila del te tranzicijske zgodbe, pri čemer Bebler izpostavlja geopolitični položaj države, njeno velikost, stopnjo razvoja, zgodovinske izkušnje, kulturno ozadje, sorazmerno etnično homogenost, način nastanka in kratko izkušnjo z državnostjo ter ustavni in politični ustroj kot pomembne razsežnosti demokratične konsolidacije, ki posredno vplivajo tudi na naravo civilno-vojaških razmerij. Bebler jih povezuje z maloštevilnostjo in nizko stopnjo profesionalnosti v Slovenski vojski (SV), ki sta se kazali v pomanjkanju strokovnega znanja, nezadostnem obvladovanju sodobnih tehnologij ter v nezmožnosti pravočasnega zagotavljanja potrebnih analiz. To je omogočilo večsoljno in premočno civilno nadvlado nad vojsko tudi na področjih, kjer bi se strokovna vojaška beseda morala bolj slišati, kot sta na primer sestava vojaške organizacije ter skladno z njo nabava vojaške oborožitve in opreme. Zategadelj so v Sloveniji civilno-vojaška razmerja približno desetletje po osamosvojitvi postopno postala 'civilno-civilna razmerja', z omejeno in le posredno vlogo vojske v njih.

Analiza razvoja civilno-vojaških razmerij v samostojni državi je kljub formalnim rešitvam, ki ustrezajo demokratičnim standardom, razkrila vdor strankarske politike v vojsko, ki je povzročil razlitje civilnih političnih konfliktov po delu vojaške strukture. Civilianizacija obrambnega ministrstva, ki je bila politično obarvana, je še prispevala k oženju profesionalizma in kompetentnosti na področjih vojaške stroke in k pojavom z vojsko povezane socialne patologije. Slednje so kazale različne afere, v katere je bila (ne)posredno vpletena Slovenska vojska. Pozitivno pa je na razvoj civilno-vojaških razmerij vplivalo približevanje RS Natu. Programi sodelovanja v "Partnerstvu za mir" so prispevali k iskanju rešitev, primerljivih z zahodnimi demokratičnimi državami, šolanje dela častnikov v tujini je intelektualno in organizacijsko okrepilo Slovensko vojsko. Na anomalije, ki se občasno pojavljajo, so se odzivali izvršna oblast, parlamentarni odbor za obrambo, sindikati, znanstvene institucije, mediji in kritična javnost, kar je povečevalo transparentnost delovanja SV in obrambnega sistema v celoti.

Kljub nedvomno pozitivnim premikom v odnosih med civilno in vojaško sfero v RS, bomo po Beblerjevem mnenju o 'zdravih' civilno-vojaških razmerjih v naši državi lahko govorili šele tedaj, ko bomo vzpostavili povezan in učinkovit sistem norm in institucij, ki urejajo civilno-vojaška razmerja, ko bomo imeli kompetentno in 'čisto' politično vodstvo, ko bomo dosegli pripadnost, lojalnost, profesionalno kompetentnost, državljanski pogum in dobro mero notranje institucionalne avtonomije vojaštva in ko bo javnost izpričala večji interes za SV in ji nudila ustrezno podporo. To bi prispevalo k večji smotrnosti obrambne politike, višji stopnji soglasja vodilnih političnih sil v zvezi z njo ter k večji družbeni podpori obrambni politiki države.

Republika Slovenija v Natu in Evropski uniji

Bebler je že aprila 1991, torej približno dva meseca pred razglasitvijo samostojnosti in neodvisnosti Slovenije, javno pozval k oblikovanju dolgoročne varnostne politike RS, ki bi temeljila na širokem soglasju parlamentarnih strank in demokratičnih sil, pri čemer je še posebej izpostavil položaj države v nastajajoči evropski varnostni arhitekturi. Ker Nato tedaj ni kazal nobenega interesa, da bi se širil na območje nekdanjih socialističnih držav, Evropska skupnost pa je šele nakazovala morebitne premike na varnostnem področju, je Bebler ponudil v premislek možnost, da RS v svoji novi ustavi razglasi 'trajno nevtralno mirnodobno politiko,' ki bi se odmaknila od gibanja neuvrščenih in nekaterih njegovih razvpitih protagonistov ter bi Slovenijo povezala z razvitimi demokratičnimi državami v Evropi. S tem bi zmanjšala obseg obrambne porabe in število pripadnikov stalne vojske v primerjavi z dotedanjo jugoslovansko ravnjo. Agresija JLA na Slovenijo pa je grobo poteptala tedanjo mirovniško naravnost večine prebivalcev, politikov in strokovnjakov v naši državi. Vojna izkušnja, politični premiki, spremembe v ustroju države, odsotnost tradicije nevtralnosti in neobstoje mednarodnopravnih jamstev za varnost, so RS tedaj silile v vojaško samozadostnost. Kmalu po osamosvojitvi je RS izrazila željo po članstvu v ES, kasneje tudi v Zahodnoevropski uniji in Natu. Ko je slednji nakazal možnost svoje širitve na Vzhod, pa je RS napovedala svojo kandidaturo za članstvo.

Bebler je v domovini in tujini argumentirano zagovarjal članstvo RS v Natu, pri čemer je v svojih razpravah o izpolnjevanju splošnih meril izpostavil urejena civilno-vojaška razmerja, geopolitični položaj Slovenije, ki je po letu 1999 ozemeljsko povezoval članici zaveznitva Italijo in Madžarsko, ter odsotnost naspotovanja s strani Ruske Federacije. Slovenija namreč kot del SFRJ ni nikoli pripadala Varšavskemu sporazumu, česar mnogi na Zahodu niso upoštevali. Poudaril je tudi dejstvo, da Slovenija za Nato ne bi bila finančno breme, saj je bil dohodek na prebivalca v RS tedaj najvišji med nekdanjimi socialističnimi državami. In ne nazadnje, s članstvom RS v Natu bi zaveznitvo postalo geopolitično bolj uravnoteženo, območje varnosti in stabilnosti pa bi se razširilo proti nemirnemu Balkanu. Ko pa je bilo članstvo več nekdanjih socialističnih držav v Natu že realizirano, je Bebler opozoril na pozitivne učinke širitve zaveznitva, saj je to pripomoglo k urejanju varnostnih razmer na Balkanu in k zmanjšanju vojaških zmogljivosti v srednji in delu vzhodne Evrope.

Slovenija je postala članica EU šele leta 2004, njene tesnejše vezi z Evropsko skupnostjo, predhodnico EU, pa segajo že na začetek devetdesetih let prejšnjega stoletja. Tedaj se je s Slovenijo, v kontekstu dogovarjanja o premirju sprtih strani med osamosvojitveno vojno, ukvarjala 'trojka' ES, ki je odločilno

prispevala k podpisu Brionskega sporazuma. Prav tako je bila Slovenija kot del nekdanje SFRJ nekaj let pod embargom ES na promet z orožjem. Bebler je v svojih analizah temeljito proučil odnos ES/EU do Slovenije kot republike v SFRJ in nato kot samostojne države. Podpora demokratičnim procesom, uporaba prijemov 'mehke' in 'trde' varnosti, podpis pridružitvenega sporazuma, pridobitev statusa kandidatke za članstvo in polnopravno članstvo so bili zgolj nekateri ključni mejniki omenjenega procesa.

Pomembna je bila ugotovitev, da se je Slovenija kot kandidatka za članstvo institucionalno prilagajala, da bi se lahko aktivno vključila v Skupno zunanjo in varnostno politiko oziroma v Evropsko varnostno in obrambno politiko. V okviru slednje je Slovenija doslej sodelovala v več civilnih misijah in vojaških operacijah kriznega upravljanja, kar Bebler ilustrira s pomenljivimi dejstvi in podatki. Slovenija pa bi kljub svojim sorazmerno omejenim finančnim in človeškim virom lahko v tem procesu prek znanja in veščin, ustvarjalnosti in iznajdljivosti kadra ponudila še več kot doslej. Svojo uspešnost bi na področju kriznega upravljanja lahko izboljšala tudi EU, če bi, kot opozarja Bebler, izboljšala usklajevanje med evropskimi institucijami, bolje politično sodelovala z OZN, izboljšala koordinacijo med vodilno državo in ostalimi sodelujočimi v misiji oziroma operaciji in če bi vztrajala na doslednem spoštovanju zavez, ki so jih države članice dale glede oblikovanja svojih varnostnih, predvsem vojaških zmogljivosti. Vsekakor bi bil uspeh operacij in misij EU bistveno večji, če bi te imele izvršilni mandat, kar pa je prej izjema kot pravilo. Uspešnost delovanja EU na varnostnem in obrambnem področju pa bi bila lahko večja, če bi EU bolje sodelovala z Natom. Bebler je identificiral številne ovire temu sodelovanju, med katerimi je izpostavil dolgotrajen postopek sprejemanja odločitev na politični ravni, zavlačevalni učinek pri sprejemanju odločitev zaradi iskanja nujnega soglasja, politične zadržke pri nekaterih državah, ki so članice obeh organizacij, predolgo pripravljeno obdobje na misije in operacije, ko gre za uporabo Natovih virov s strani EU, nekompatibilnost odločevalskih in poveljniških struktur obeh organizacij ter preskromno sodelovanje, ko gre za izmenjavo obveščevalnih podatkov, varovanje tajnosti, logistiko in finančna vprašanja.

Sklep

Plodna znanstvena ustvarjalnost zasl. prof. dr. Antona Beblerja na obramboslovnem področju ni izčrpana z zgoraj predstavljenimi vsebinskimi poudarki. Tu so še analize različnih oboroženih spopadov po svetu, v zadnjem času še posebej analiza rusko-ukrajinskega konflikta, proučevanje t. i. 'zamrznjenih' konfliktov v Evropi, varnost v Jugovzhodni Evropi, boj Nata in EU proti

terorizmu, delovanje EU in Nata ob 'arabski pomladi' in po njej, demokratični nadzor nad oboroženimi silami, korupcija v vrstah varnostnega kadra v Srednji in Vzhodni Evropi, obrambne zmogljivosti Slovenije, analiza delovanja Slovenske vojske, način popolnjevanja oboroženih sil oziroma razmerje med prostovoljnimi (poklicnim) in obvezniškim (vključujoč nacionalno oziroma državljansko službo, za katero se Bebler zavzema) pristopom pri novačenju kadra, slovenska mladina in vojaški poklic, vloga žensk v narodnoosvobodilnem boju in povojnih oboroženih silah SFRJ in še bi lahko naštevali.

Po pregledu obsežnega gradiva, ki žal ni mogel biti tako natančen in poglobljen, kot bi si pisec želel, je mogoče prepoznati določene skupne splošne značilnosti raziskovalnega, analitičnega in publicističnega ustvarjanja zasl. prof. dr. Antona Beblerja. To so v prvi vrsti izjemno poznavanje zgodovinskih okoliščin in dejstev ter pretanjen občutek za umeščanje aktualnih dogodkov in procesov v zgodovinski kontekst, sposobnost odkrivanja manj vidnih značilnosti določenega varnostnega pojava ali procesa, analitična temeljitost, objektivnost in uravnoteženost ter precejšnja doslednost in kontinuiteta raziskovanja, ki pri nekaterih temah traja več desetletij. Za njegovo znanstveno delovanje so značilni pronicljivi teoretični preboji, epistemološke in metodološke inovacije, bogato empirično gradivo kot podlaga za analizo in izvajanje sklepov ter izjemna natančnost pri izboru izrazov, ki označujejo proučevane pojave. Skratka, velik ontološki prispevek k razvoju obramboslovne vede, brez sholastičnosti, ezoteričnosti ali empiricizma, z hladno natančnostjo in nepristranskostjo, tudi tedaj, ko se zdi emocionalna vključenost raziskovalca neizbežna. O tem se bo lahko bralec monografije prepričal tudi sam.

Viri:

Bebler, Anton. Osebni arhiv biografskih podatkov in bibliografskih enot.
Delors, Jacques. Govor v Londonu o skupni varnostni in obrambni politiki ES, 1990.
General Assembly Resolution 3314 (XXIX), with the Definition of Aggression, 14 December 1974.

Literatura:

Clausewitz, von Carl. O vojni, okoli 1830, (prev. dela knjige iz nemškega jezika), Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti, 75/76, 1985.
Wiatr, Jerzy. Sociologija vojske (1982, prev. iz poljskega jezika v srbohrvaščino), Beograd: VINC, 1987.

Anton Bebler kot družboslovec

Redni prof. dr. Anton Bebler je eden najbolj znanih slovenskih družboslovcov. V pričujoči knjigi je predstavljen izbor strokovnih in poljudnih spisov dr. Antona Beblerja v slovenščini in v angleščini. Gre seveda le za del njegovega izjemno obsežnega opusa z različnih področij, to je za članke, poglavja v zbornikih, referate in druge študije, ki so bili objavljeni v zadnjih desetletjih in vsebujejo še vedno relevantne podatke, analize in ugotovitve, zanimive tako za strokovno kot širšo javnost. Tematika knjige je široka, a smiselno povezana v posamične sklope. Strukturirana je po tematikah sociologije in politologije, vojske, mednarodne varnosti, mednarodnih odnosov, mednarodnih organizacij, politične teorije, družbene patologije (korupcija, terorizem ipd.), razvoja evroatlantskih integracij in nasprotij znotraj njih, notranjepolitičnih, medetničnih in meddržavnih konfliktov v Evropi, še posebej na ozemlju nekdanje SFRJ, Sovjetske zveze ter na Mediteranu. Obravnava tudi teme iz sodobne zgodovine Slovenije, Jugoslavije, Srednje in Vzhodne Evrope, političnega sistema Slovenije in njene mednarodne politike.

Vsi prispevki, tako znanstveni kot strokovni in medijski, imajo skupno nit: široko poznavanje mednarodnih odnosov in zgodovine, svetovljanski pristop (in hkrati nacionalno zavednost in zagovarjanje nacionalnega interesa Slovencev) ter svetovnonazorsko opredeljenost, ki izhaja iz prepričanja, da zgolj socialno urejene in solidarne družbe lahko zagotavljajo stabilnost in napredek tako v lokalnem kot globalnem okolju. Bebler se kot obramboslovec zaveda realnosti vojaške moči in vojaških povezav, kar se je ne nazadnje pokazalo ob njegovem velikem angažiranju za vstop Slovenije v Nato. Po drugi strani pa je še v socialističnih časih izkazoval razumevanje za civilnodružbena in mirovna gibanja in jih – ko so bila sredi osemdesetih let na višku – označeval za nezadostna oz. celo zapisal, da mirovnih gibanj “pri nas navkljub simpatično idealistični zagnanosti mladih in tudi nekaterih starejših še vedno nimamo”. Njegov pogled na vojaška zaveznitva Slovencev v zgodovini (objavljen med drugim v nadaljevanjih v časniku Delo leta 1999) izhaja iz prepričanja, da sta obe jugoslovanski državi Slovincem pomagali, da so se (ob bremenih, ki jih prinašajo večnacionalne tvorbe) iz manjšin razvili v narod in v spremenjenih mednarodnih razmerah ohranili (še posebej eksistenčno usodno je bilo obdobje druge svetovne vojne). Po padcu berlinskega zidu pa je večina Slovencev “občutila dotedanjo vojaško politično povezanost z drugimi jugoslovanskimi narodi kot nepotrebno”. Bebler tudi ugotavlja, da je “iz celotne zgodovinske izkušnje nemogoče potegniti zanesljive pozitivne nauke

glede koristnosti ali nekoristnosti vojaško-političnega zavezništva na meddržavni ravni” ter da je temelj varnosti države “v lastni, okoliščinam primerni urejenosti, strnjenosti in razumni politiki”. Politika neuvrščeniosti nekdanje Jugoslavije je uživala solidno podporo slovenske javnosti, v prvem obdobju samostojne Slovenije (do 1995) pa je največjo podporo uživala nevtralnost po avstrijsko-švicarskem vzoru. To je potem zamenjala večinska podpora vstopu v Nato, kar je bila (med drugim) posledica spremenjenih geopolitičnih razmer in razmerja med slovenskimi vojaškimi zmogljivostmi in zmogljivostmi sosednjih držav. Po njegovem mnenju naj bi Slovenci spoznali, kot je zapisal nekaj let kasneje, leta 2002, “da si tako majhna in vojaško šibka država, kot je postala Slovenija, ne more privoščiti neuvrščeniosti in obrambne samozagotovitve”. Legitimnost vstopa v Nato je zagovarjal tudi s tem, da so na tedanjih volitvah v Državni zbor “pogorele stranke, ki so izrecno nasprotovale vstopu Slovenije v Nato” in da “Nato ni podaljšek ameriškega zunanjega ali obrambnega ministrstva”. Vsekakor pa ima tedanji Beblerjev pogled na Nato tudi zanimivo aktualno konotacijo: med razlogi, ki bi lahko zavrli ali ustavili njegovo nadaljnjo širitev, omenja tudi stanje in odnose z Rusko federacijo, odnose med ZDA in EU (razvoj t. i. “evropske obrambne identitete”) in politiko Clintonovih naslednikov.

Med temami, obravnavanimi v pričujoči knjigi, velja (poleg obramboslovja, seveda) izpostaviti vsaj še tri: mednarodne odnose, politične sisteme ter zgodovino. Svetovne politične sisteme od demokratičnih do avtoritarnih, polavtoritarnih in diktatorskih obravnava v več delih in na več načinov, od poglobljenih znanstvenih člankov do učbeniške literature. V pričujoči knjigi je poudarek na primerjavah s Slovenijo. Bebler slovensko tranzicijo označuje za “gladko”, a hkrati kritično obravnava tudi njene posledice. Težavo v primerjavi z zahodnimi državami vidi (leta 2011) “v ne dovolj razviti demokratični kulturi ter v tem okviru strpnega javnega dialoga”, v avtoritarnih vzorcih vedenja in manipuliranju z demokratičnimi institucijami, ki so se preselili v strukturo vladajočih strank pa tudi združenj in nevladnih organizacij. Kljub temu ocenjuje, da je bilo pri nas manj nezakonitega bogatenja kot v vzhodnoevropskih državah, da je solidarnost večja in tranzicija ni pripeljala do osiromašenja nižjih družbenih slojev in da je mlada država razvila močen civilni politični nadzor nad vojsko, policijo in obveščevalnimi službami. Zato je “lahko slovenska družba ohranila notranje ravnovesje, brez hudih pretresov prebrodila globoke sistemske spremembe ter zdaj preboleva najnovejšo finančno in gospodarsko krizo”.

Tudi pri mednarodnih odnosih (ki jih Bebler sicer v svojih delih prav tako obravnava širše) velja izpostaviti slovenski vidik oz. slovensko

zunanjo politiko. Obravnava vlogo slovenskih politikov in diplomatov v času Jugoslavije, iz česar potegne tezo, da “politični sistem republike Slovenije in njegovi deli, vključeni v mednarodne dejavnosti, niso nastali v letih 1990–1991 v praznem prostoru”, saj so številne institucije mlade države nastale na osnovi tistih iz časov Socialistične republike Slovenije oz. podedovale in delno ohranile vrsto mehanizmov za delovanje, vključno z republiškim sekretariatom za mednarodno sodelovanje. Kritičen je (2013) do strankarskega, klientelističnega in nepotističnega zapolnjevanja diplomatskih mest, do mednarodne politike, ki je vsaj za vrsto let vzvišeno obrnila hrbet Balkanu in državam iz neuvrščenega gibanja. “Namesto tega je večkrat prišlo do slepega in nekritičnega sledenja vodilnim zahodnoevropskim državam in ZDA.” Ta nadutost in prozahodna upogljivost “sta ponekod dobivali groteskne razsežnosti in škodovali političnim, gospodarskim in kulturnim interesom Slovenije in Slovencev”. Bebler tudi poudarja, da je nekdanja geostrateška lega Slovenije (v Jugoslaviji) po osamosvojitvi izgubila svoj pomen in da se je radikalnim spremembam v mednarodnem okolju zunanja politika Slovenije prilagajala šele postopno ter da je v marsikaterem pogledu (npr. pri vprašanju neodvisnosti Palestine) nenačelna in upogljiva. Kritičen je tudi do nekaterih mednarodnih strankarskih finančnih, izobraževalnih in podobnih povezav. Zanimive so njegove primerjave Švice in Slovenije v času (1997), ko je bila Slovenija – tako v lastni percepciji kot vsaj deloma tudi v tujini – še dojemana kot “zgodba o uspehu”, kot nastajajoča “balkanska Švica”. Pomemben sklop v tem delu je namenjen Afriki, ki jo Bebler pozorno spremlja in analizira od zgodnjih sedemdesetih let, pa “zamrznjenim konfliktom” na Balkanu (Kosovo, Bosna in Hercegovina), težavnim odnosom med nekdanjimi socialističnimi državami in terorizmu. Za slednjega je Bebler (2008) zapisal, da so temeljni postulati boja (tedaj Busheve strategije), ki izhajajo iz prakse, da je uničenje terorizma v svetovnem merilu možno z vojnami in okupacijami (tedaj Afganistan, Iran) in s prenašanjem zahodnih institucij v to okolje, zgrešeni.

Kar zadeva zgodovino, za katero Bebler izkazuje veliko zanimanje in tudi njeno zelo dobro poznavanje, lahko opredelimo nekaj osnovnih tem: Slovenci in njihovi odnosi s sosednjimi in z večjimi narodi (še posebno pozornost namenja italijansko-slovenskim odnosom); Jugoslavija (zlasti njena mednarodna politika, federalizem, mednacionalni odnosi in nato razpad) ter osebna zgodba njegovega očeta, dr. Aleša Beblerja, ter obravnavanje pomembnih dogodkov, v katerih je ta sodeloval. Brez težav lahko razberemo, da je oče tako zaradi različnih okolij, v katerih je skupaj z njim živel, kot zaradi svojega političnega in diplomatskega angažiranja močno vplival na njegovo intelektualno oblikovanje.

Bebler se veliko ukvarja z drugo svetovno vojno, tudi z vprašanjem sprave. Zapiše (2014), da slovenski primer kaže, da razmerje med stopnjo demokratičnosti nekega političnega sistema ter pomiritvijo ni v sorazmerju in da “demokratizacija neke družbe ne pospešuje nujno pomirjenja, kaj šele spravo. Lahko ju celo oddaljuje”. Meni, da “bi bilo dobro prenehati nadaljnja izkopavanja na nekdanjih moriščih, dostojno obeležiti in urediti dostop do odkritih množičnih grobišč, zgraditi v Ljubljani lep osrednji spomenik vsem padlim v zadnji veliki vojni in prepustiti poklicnim zgodovinarjem raziskovanje naše preteklosti, vključno z njenimi najbolj mučnimi poglavji”. Sicer pa se je kot pisec ali kot urednik ukvarjal tudi z vlogami posameznih vojaških osebnosti (Rudolf Maister, Franc Rozman - Stane, Dušan Kveder - Tomaž), pa s špansko državljansko vojno (zbornik Naši Španci, 1978) in še nekaterimi temami. Še posebej velja izpostaviti Knjigo o Primožu (2004), v kateri je zbral in povezal pričevanja in druge dokumente o svojem očetu Alešu, ki je bil soustvarjalec velikih svetovnih in nacionalnih procesov 20. stoletja: svetovnega komunizma, federativne Jugoslavije, epopeje narodnoosvobodilnega boja in neuvrščeniosti.

Zbornik strokovnih in poljudnih spisov prof. dr. Antona Beblerja nam pokaže širok razpon tem, s katerimi se je ukvarjal in se ukvarja, hkrati pa je zelo zanimivo brati o istih ali podobnih temah v daljšem zgodovinskem razponu, saj nam pisec ne nazadnje tudi kritično in samokritično pokaže, kje se je motil, kje se je glede na spremenjene okoliščine, ki jih obravnava, korigiral in kje je imel in ima še vedno prav. To pa je nekaj, kar tudi v akademskih krogih ni ravno pogosta lastnost.

Božo Repe

OBRAMBOSLOVJE NA SLOVENSKEM

Razvoj obramboslovja na Slovenskem je bil, v nasprotju z drugimi akademskimi disciplinami, tesno povezan s procesom političnega osamosvajanja Slovencev in pogojen s stopnjo tega osamosvajanja na izredno občutljivem vojaškem področju. Zaradi kasnega, večfaznega preraščanja nekdanje neznatne narodnostne manjšine v večnarodni monarhiji v nacijo z lastno državo se je obramboslovje na Slovenskem pojavilo in oblikovalo kot akademsko področje z večdesetletno zamudo v primerjavi s Severno Ameriko in Zahodno Evropo. Njegov razvoj je v SFRJ utesnjevala uradna ideologija, zaprtost oboroženih sil in vojaških akademij ter strah režima pred okužbo z “meščanskimi” ideologijami. Pri oblikovanju pojmovnega aparata, teoretičnega ogrodja in metodologije empiričnega raziskovanja pa je pri nas nujno prihajalo do zgedovanja po delih najboljših zahodnih avtorjev (R. Aron, M. Janowitz, S. Huntington, C. Moskos idr.).

Naslednja naša posebnost se je izražala v tem, da se obramboslovje na Slovenskem razvijalo v povezavi z več znanstvenimi disciplinami, vključno z vojaškimi znanostmi in vedami. Njegove prvine najdemo, med drugim, v delih slovenskih zgodovinarjev. Pri tem pa je bil in obstaja pomemben medsebojni pretok spoznanj med slovenskim obramboslovjem ter slovenskimi sociologi, politologi, socialnimi psihologi in komunikologi in drugimi družboslovci še posebej na teoretični ravni.

V nasprotju z večino slovenskih družboslovcev pa so imeli obramboslovci v samostojni Sloveniji možnost zaznavno vplivati na ustrezne dele programov in stališč vodilnih slovenskih političnih strank, na obrambno politiko skoraj vseh vladajočih koalicij ter na razvoj obrambnega sistema RS od leta 1991. Poleg tega so slovenski obramboslovci s svojimi nastopi v javnosti vplivali na oblikovanje odnosa javnosti do obrambne sfere in do ključnih vprašanj mednarodne varnosti, ki občutno zadevajo našo skupnost in državo.

Obramboslovne vsebine so kot del izobraževalnega procesa na vojaških šolah verjetno obstajali na ozemlju današnje Republike Slovenije že v času Avstro-Ogrske, recimo v delovanju podoficirske kadetnice v Mariboru, ter občasno v drugih oblikah vojaškega izobraževanja v Kraljevini SHS in Kraljevini Jugoslavije. Prvine sociološkega obravnavanja vojn in vojaške organizacije so bile prisotne v delih slovenskih zgodovinarjev še pred drugo svetovno vojno

(Josip Gruden, Fran Zwitter, Bogo Grafenauer). Razvoj teh vsebin po letu 1945 se je izražal v proučevanju družboslovnih, tudi socioloških vidikov jugoslovanskega in slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja med drugo svetovno vojno. Številna in obsežna vojaškozgodovinska dela s tega področja so vsebovala tudi analize socialne sestave slovenskih partizanskih enot, vloge žensk in mladine v njih, organizacijskega razvoja, sistemov poveljevanja in obveščanja, Narodnoosvobodilne vojske Slovenije, delovanja pomožnih sistemov narodnoosvobodilnega gibanja (zdravstvenega, oskrbovalnega, informacijskega itn.), slovenskega domobranstva, slovenskih mobilizirancev v Wehrmachtu, kakor tudi uporabnosti teritorialne obrambe v obdobju "hladne vojne". Med temi študijami izstopajo monografije skupine vojaških zgodovinarjev pod vodstvom Zdravka Klanjšička, dela Dušana Kvedra, Lada Ambrožiča, Stanka Petelina, Toneta Ferenca, Damjana Guština, Borisa Mlakarja idr. V sedemdesetih letih se pojavljajo tudi akademska dela slovenskih družboslovcev z vojaško vsebino, ki presegajo zemljepisne okvire Slovenije, SFRJ in Evrope (Anton Bebler).

Razvoj obramboslovja kot akademske discipline na Slovenskem je tesno povezan z nastankom in delovanjem tovrstnega multidisciplinarnega študija na Univerzi v Ljubljani. Ta študij je bil ustanovljen leta 1975 kot posebna katedra na tedanji Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo (FSPN), sedaj Fakulteti za družbene vede (FDV). Podlaga za ustanovitev je bil medrepubliški dogovor z Zveznim sekretariatom za ljudsko obrambo SFRJ. Poleg tedaj že obstoječe vojaške gimnazije v Ljubljani je tako ustanovljeni obramboslovni študij razširil na LR Slovenijo mrežo šol, delno z vojaško znanstveno vsebino. V skladu z novosprejeto uradno doktrino "Splošne ljudske obrambe" je bil namen tega študija usposabljanje tudi v Sloveniji kadre rezervnih oficirjev tako za zvezno vojsko (JLA) kot za zelo široko zastavljeni sistem "Splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite", s Teritorialno obrambo SR Slovenije vred. Ustanovitev študija obramboslovja se je ujemala z nacionalno emancipatornimi težnjami Slovencev tudi na področju, ki jim je bilo dolgo precej odtujeno. V dopolnjeni program šolanja bodočih rezervnih oficirjev, civilnih obrambnih uradnikov in učiteljev predmeta "Obramba in zaščita" na srednjih šolah so vnesli tudi prvine sociologije vojne in vojske ter vrsto vsebin iz sorodnih družboslovnih disciplin (zgodovine, zemljepisja, filozofije, politologije, psihologije, andragogike) ter iz vojaških ved. V svojem razvoju se je obramboslovje na Slovenskem srečevalo s problemi, skupnimi z drugimi porajajočimi in mladimi znanstvenimi disciplinami, vključno z izrazoslovnimi in pojmovnimi problemi in dilemami. Ob tem je zelo visoka zaprtost JLA v SFRJ onemogočala ter relativna zaprtost Teritorialne obrambe RS in nato Slovenske

vojske zelo omejevala in še vedno omejuje možnosti empiričnega raziskovanja znotraj vojaške organizacije.

Med vsemi hkrati ustanovljenimi študiji obramboslovja na jugoslovanskih univerzah je bil študij v Ljubljani najmanj uradno ideološki in najbolj mednarodno odprt. Od sedemdesetih let se slovenski obramboslovci vključujejo v delovanje mednarodnih združenj sociologov (ISA), politologov (IPSA), čikaškega Meduniverzitetnega seminarja o oboroženih silah in družbi (IUSAFS) ter nastopajo kot soustanovitelji in aktivni člani Evropskega združenja za proučevanje vojske in družbe (ERGOMAS). Slovenski obramboslovci so vzorno organizirali najmanj dve pomembni mednarodni konferenci s področja sociologije vojske: konferenca ERGOMAS 2002 v Portorožu in zasedanje Raziskovalnega odbora 01 ISA leta 2012 v Mariboru. Slovenski obramboslovci delujejo v vodilnih organih teh mednarodnih združenj, igrajo v njih vidno vlogo, tudi kot člani uredniških odborov mednarodnih strokovnih revij itn. V okviru teh združenj so bili slovenski obramboslovci nekaj desetletij edini sodelujoči z ozemlja SFRJ, zelo redki med družboslovci iz tedanjih socialističnih držav.

Konec sedemdesetih in v osemdesetih letih so se v zvezi s študijem obramboslovja na FSPN pojavljala strokovna in znanstvena dela na področju polemologije in politične misli o vlogi oboroženega nasilja v družbenem razvoju, o naravi vojne in razvoju tega družbenega pojava, o možnosti temeljite razorožitve v sodobnem svetu itn. V osemdesetih letih je več slovenskih sociologov, komunikologov in politologov sodelovalo v empiričnem raziskovalnem makroprojektu o varnosti, obrambi in zaščiti v jugoslovanski družbi. Ena izmed tem teh raziskav je bila o odnosu mladine v posameznih republikah SFRJ do vojske in vojaških poklicev. Izsledke te raziskave so slovenski obramboslovci, v sodelovanju z nemškim Družboslovnim institutom Bundeswehira, vključili in primerjalno sociološko raziskavo o tem pojavu v evropskih državah.

Od osemdesetih let naprej se v razvoj že akademsko priznanega obramboslovja vključujejo diplomanti FSPN, slovenski magistri in doktorji obramboslovja. Pri založbah iz Slovenije, Hrvaške, Švice, Švedske, ZDA, Velike Britanije, Belgije, Nizozemske, Italije, ZR Nemčije, Islandije, Madžarske in Ruske federacije se pojavljajo knjižne izdaje s pomembnim deležem slovenskih obramboslovcev. Slovenski obramboslovci so v preteklih desetletjih objavili več sto znanstvenih, strokovnih in poljudnoznanstvenih člankov s sociološko vojaško tematiko v domačih in številnih tujih revijah ("Teorija in praksa", "Naša obramba", "Sodobni vojaški izzivi", "Armed Forces and Society", "European Security", "Defence analysis", "La Defense Nationale", "Osterreichisches Militärzeitsehzift", "La Rivista Marittima", "Journal of

Arms Control and Disarmament”, “RUSI Journal”, “International Defense Review”, “Military Review”, “NATO Review”, “Indian Journal of Strategic Studies”, “Etudes Polemologiques”, “A Defensa Nacional”, “Journal of Peace Studies”, “Journal of Peace Research”, “Revue Militaire Suisse”, “Voennaia Mysl”, “Evropeiskaia Bezopasnost” idr.). Med avtorji teh del ter magistrskih in doktorskih tez so nekdanji in sedanji pedagoški in raziskovalni delavci na FDV (Anton Bebler, Anton Grizold, Marjan Malešič, Ljubica Jelušič, Anton Žabkar, Vinko Vegič, Darko Lubi, Igor Kotnik, Uroš Svete, Iztok Prezelj, Erik Kopač, Klemen Grošelj, Maja Garb, Vladimir Prebilič, Jelena Juvan, Janja Vuga, Rok Zupančič), pa tudi drugi slovenski obramboslovci, častniki Slovenske vojske, civilni in državni uradniki idr.

Med temami proučevanja in strokovnih objav v devetdesetih letih najdemo nacionalni sestav in družbeno vlogo JLA kot dejavnike krize in razpada SFRJ, militarizem in militarizacijo družb, oporečništvo vesti, profesionalizacijo v oboroženih silah, trend opuščanja množičnih oboroženih sil, zasnovanih na splošni vojaški obveznosti, odnos slovenske mladine do vojaških poklicev, emancipacijo žensk in povečevanje njihovega deleža v vrstah slovenskih in drugih poklicnih vojsk, pojav seksizma v vojaški uniformi, procese preobrazbe in reform v oboroženih silah po “hladni vojni”, vlogo množičnih medijev v vojnah na ozemlju držav naslednic SFRJ in v mirovnih operacijah, vpliv širjenja NATO na strukturo, sistem upravljanja in poveljevanja v oboroženih silah kandidatka za članstvo v zavezništvu itn.

V tem stoletju se pahljača obramboslovnih tem, pogosto z izrazito sociološko in politološko vsebino, širi na delovanje družbenih podsistemov v obdobjih kriz, na krizno upravljanje v Sloveniji, na primerjalno delovanje civilne zaščite v Sloveniji in na Švedskem, na probleme civilnega nadzora nad oboroženimi silami in na vlogo civilne družbe pri tem, na človeški dejavnik v vojaškem sistemu, na položaj družin poklicnih vojakov, na problem upokojevanja poklicnih vojakov, na patološke pojave v oboroženih silah in v zvezi z njimi (korupcija, kriminal, narkomanija, tihotapstvo, idr.), na analizo sodelovanja Slovenske vojske v mirovnih operacijah, na krizno komuniciranje, na vlogo vojaške logistike in obrambne industrije v sistemu nacionalne varnosti RS, na psihološko obrambo, na sociološke vidike mednarodnega terorizma in terorizma na Zahodnem Balkanu, na primerjave v razvoju oboroženih sil Slovenije, Litve in Estonije, na socialne vidike evakuacije prebivalstva v obdobjih kriz in vojn, na vpliv ekonomskih sankcij pri zagotavljanju mednarodne varnosti; na domoljubno vzgojo in varnostnoobrambno osveščanje prebivalstva, na strukturno in funkcionalno profesionalizacijo Slovenske vojske idr. V zadnjih desetletjih so slovenski obramboslovci redno sodelovali s Centrom

za proučevanje javnega mnenja in množičnih komunikacij v empirični raziskavi "Slovensko javno mnenje". Njihov prispevek je viden predvsem pri oblikovanju instrumentov raziskave in analizi pridobljenih podatkov v zvezi z zaznavo ogroženosti, odnosom javnosti do nacionalnih in mednarodnih varnostnih struktur, vojaškega poklica, sodelovanja Slovenske vojske v mednarodnih mirovniških operacijah ter glede zaupanja v družbene institucije, vključno s Slovensko vojsko itn.

Od začetka njegovega delovanja (1975–2017) je na obramboslovnem študiju FDV diplomiralo prek tisoč obramboslovcev, 161 jih je magistriralo in doktoriralo 33. Med njimi je bila velika večina državljanov Slovenije, pa tudi nekaj deset državljanov iz drugih držav, predvsem iz republik nekdanje SFRJ. Tudi na ta način, s sodelovanjem v mednarodnih strokovnih združenjih, z objavami v uglednih tujih založbah in revijah, s poučevanjem na univerzah in s sodelovanjem v znanstvenih projektih v drugih državah so slovenski obramboslovci prispevali k razvoju sociologije in politologije vojske tudi na mednarodni ravni. Multidisciplinarno obramboslovje na Slovenskem je prispevalo k razvoju slovenske kulture in družbe. Sam izraz obramboslovje in pomembni del slovenske vojaške terminologije sta nastala za potrebe te discipline, ki je tako obogatila slovenski jezik.

V kritičnem obdobju za obstoj samostojne Slovenije so diplomirani obramboslovci odigrali pomembno vlogo v celotnem obrambnem sistemu mlade države, in s tem prispevali k uspehu sorazmerno neboleče osamosvojitve Republike Slovenije. Od tedaj so številni med njimi delovali (in delujejo še danes) v Slovenski vojski, na obrambnem in notranjem ministrstvu, v SOVI in v drugih z obrambo in varnostjo povezanih organih, javnih službah in gospodarskih organizacijah. Diplomirani obramboslovci so zasedali visoke položaje predsednika vlade (1), obrambnega ministra (4), notranjega ministra (1), načelnika Generalštaba Slovenske vojske (2), več obramboslovcev položaje državnih sekretarjev, generalnih direktorjev na več ministrstvih ter druge pomembne položaje v Slovenski vojski in drugih državnih organih. Poleg tega so posamezni obramboslovci aktivno delovali kot člani in predsedniki posvetovalnih teles pri vladi RS, na obrambnem in zunanjem ministrstvu, nastopali kot povabljeni razpravljavci na sejah ustreznih odborov Državnega zbora RS, sodelovali na javnih razpravah, nastopali v množičnih medijih itn. Na ta način je slovensko obramboslovje, sicer z različnimi izidi, posredno vplivalo na prakso državnih organov RS in delovanje obrambnovarnostnega sistema RS. Več deset slovenskih obramboslovcev, tako pedagoških delavcev kot raziskovalcev, pa tudi novinarji, publicisti in drugi javni delavci že desetletja prispevajo k ozaveščanju slovenske javnosti na obrambnem in varnostnem

področju, k dvigu strokovne in kulturne ravni javnih razprav o obrambi, kre-
piti demokratičnih norm v civilno-vojaških razmerjih, k večji odpornosti
družbe na pojave nestrokovnosti, neodgovornosti, manipuliranja z javnostjo,
razsipništva, vdora političnih strank in zlorab obrambnega resorja, korupcije
in drugih oblik družbene patologije na obrambnovarnostnem področju. S tem
so obramboslovci vzpodbujali demokratični razvoj slovenske družbe in prispe-
vali h kovanju strokovno utemeljenega družbenega soglasja glede obrambe in
varnosti Slovenije.

O POJMU VOJNE

Beseda vojna in njej ustrezne besede obstojijo v veliki večini znanih, živih in mrtvih jezikov in narečij, celo v tistih, ki imajo skromne besedne zaklade. Koreni teh besed sodijo med starejše jezikovne prvine ustnih in pisanih spomenikov.

V slovanskih jezikih so se besede za označevanje pojma vojne razvile iz dveh korenov: "voj" in "rat". Oba korena sta zelo stara in imata vzporednice v drugih indoevropskih jezikih, v latinskem, starogrškem, v baltskih in germanskih jezikih. Koren "voj" je bil povezan s pojmom lova (zasledovati, poditi itn.), koren "rat" pa s pojmi napora, energije. Oba korena sodita v skupni besedni zaklad Slovanov, kar pomeni, da sta bila prisotna še pred njihovo razselitvijo po vzhodni in južni Evropi v šestem in sedmem stoletju našega štetja. V vseh slovanskih jezikih so se iz korena "voj" razvile besede za označevanje oborožene sile: slovenska, srbohrvaška, makedonska in bolgarska "vojska" je ženskega spola, v vzhodnih in zahodnih slovanskih jezikih pa je "vojsko" srednjega spola.

V slovenščini so besedo "vojska" zelo dolgo uporabljali tudi za označevanje vojne, v zadregi pa so se pomagali s tujkami (recimo z nemško). V vseh vzhodnih in vseh zahodnih slovanskih jezikih so iz korena "voj" razvili še eno besedo: "vojno", v vseh južnoslovanskih jezikih, razen slovenščine in delno hrvaščine, pa so za isti pojem skovali besedo "rat". Ta beseda je iz narodnega in pravoslavnega cerkvenega zaklada postala po Vukovih reformah tudi književna beseda v srbsčini in kasneje v hrvaščini. V srbsčini in hrvaščini imamo poleg tega več smiselno sorodnih besed iz korena "voj": vojniki (vojaki), vojni in vojnički (vojaški), vojište itn. V makedonskem in bolgarskem jeziku je beseda rat ostala ljudska in narečna, v literarnem jeziku pa je obveljala ruska izposojenka "vojna". V slovenščini imamo le nekaj sledov besede "rat": "ratišče" (ročaj suvice, kose), Rateče in druge.

V široki javni rabi ter v versko in katoliško obarvanih besedilih ima še danes beseda "vojska" dvojni pomen, v posvetni književni in politični jezik pa so Slovenci v prejšnjem stoletju sprejeli, najbrž iz ruščine, besedo "vojna".

Beseda vojna je potemtakem prisotna v vseh slovanskih književnih jezikih, razen v srbsčini in hrvaščini.

V drugih evropskih jezikih najdemo nekaj skupnih korenin, iz katerih so izpeljane besede, pojmovno ustrezne vojni. V romanskih jezikih so obveljale besede "guerra" (italjansko in špansko), "guerre" (francosko) itn., vse iz

starogermanskega korena “werra”: spopad, zdraha, boj, medtem ko se starorimski koren “bellum” pojavlja le v vsebinsko povezanih besedah (bojevitost, bojevit itn.). Iz istega starogermanskega korena je angleška beseda “war”, v drugih germanskih jezikih pa se je uveljavila beseda Krieg (nemščina) in njej podobne (v holandsčini in skandinavskih jezikih). Splošne starogermanske besede za vojno ni bilo, kar kaže na starost samega pojava. Nemška inačica izvira iz starovisokonemške besede “chreg” in srednjevisokonemške “kriec”, ki ju razlagajo kot trdovratnost, napenjanje, napor, odpor, napad, boj itn. Kakor v drugih jezikih se je tudi nemški “Krieg” razvil iz pojmov, ki so označevali nižje stopnje oboroženega nasilja.

Natančno določitev vsebine znanstvenega pojma vojna ovira, kakor tudi drugod v družboslovju, večznačna in nedosledna uporaba besede vojna v govornem jeziku, v sredstvih množičnega obveščanja, literaturi in publicistiki ter različna uporaba tega pojma v različnih vedah, znanostih in v vojni izvedenosti. V nasprotju z naravoslovci (fiziki, kemiki, matematiki) moramo tukaj tudi v znanstvene namene uporabljati besedo, ki jo slišimo v navadnem govornem jeziku.

Za preprosto, ulično rabo besede vojna je značilno mešanje pojava, ki ga označuje, z drugimi pojavi, v katerih uporabljajo pritisk, silo, nasilje itn. Vojna v teh povezavah pogosto nadomešča besedi boj in borbo. V izpeljankah, posebno v pridevnikih, v preprosti rabi zelo pogosto mešajo sorodni besedi vojna in vojska (recimo, vojaški namesto vojni in obratno). V publicistiki in literaturi se srečujemo s preneseno uporabo beseda vojna. V takih izrazih, kot so “vojna besed”, “vojna razredov”, “vojna spolov”, “vojna rodov (generacij)”, “vojna ras”, “vojna zoper revščino”, “vojna zoper bolezni”, “vojna zoper kriminal”, “vojna zoper nepravilnost” in celo “vojna zoper vojno”, pomeni vojna dejansko zaostren družbeni boj z uporabo (pretežno) nenasilnih sredstev, prepričevanja in pritiska (v zadnji povezavi to velja za prvo besedo). V časopisih lahko preberemo, da je šport “vojna brez orožja”. Skupno obema je to, da obe dejavnosti lahko služita državam za dosego političnih smotrov z uporabo “nepolitičnih” sredstev. Podobno je s pojmi “televizijska vojna”, “propagandna vojna” in “psihološka vojna”, kjer gre za zaostrene oblike pritiska v notranji in mednarodni politiki ter v gospodarstvu, ki ga izvajajo s pomočjo sredstev množičnega obveščanja. S pojmom “gospodarska (ekonomska) vojna” označujejo seštevek ekonomskih, političnih in vojaških ukrepov, ki jih neka država ali skupina držav izvaja v mirnem ali vojnem času za slabitev gospodarske, politične in vojaške moči morebitnega ali dejanskega nasprotnika. Pojma “trgovinska vojna” in “carinska vojna” sta ožja od “ekonomske vojne”, imata pa podobno vsebino.

V politični literaturi se uporablja pojem “hladna vojna” za označevanje zelo napetih političnih, gospodarskih in vojaških odnosov med dvema blokom po letu 1945. Pri tem je šlo za obdobje “ne vojne in ne miru”. Pojem “ribiška vojna” so nekajkrat uporabljali za opisovanje kriznih obdobjih v odnosih med Veliko Britanijo na eni strani ter Islandijo in Dansko na drugi, in sicer zaradi ribarjenja v priobalnih vodah. V obeh primerih je vojaško močnejša Velika Britanija uporabila ali zagrozila uporabiti svoje bojne ladje proti neoboroženim danskim ribiškim ladjam ali islandskim lahkim patrolnim čolnom. Soočenja med temi skupinami ladij so minila brez streljanja in prilivanja krvi ter so bila zgolj sredstvo za izvajanje političnega in diplomatskega pritiska.

V naši vojaški in varnostni literaturi naletimo še na en primer dokaj pogoste metaforične uporabe besede vojna, in sicer v izrazu “posebna (specialna) vojna”. Z njim opisujejo seštevke različnih oblik psihološkega, ideološkega, komunikacijskega, političnega, gospodarskega pritiska, vse do vojaškega ali celo nekaterih oblik nasilja (recimo, diverzantskega in terorističnega delovanja), s katerimi skušajo notranje oslabiti dejanskega ali morebitnega nasprotnika. Izraz “nogometna vojna” so nekoč uporabili za opis hudega političnega in vojaškega spopada med dvem srednjeameriškima državama, Hondurasom in Salvadorjem, ki je došel do vrelišča po tekmi nacionalnih nogometnih reprezentanc. Množični pretep med ljubitelji in pristaši na stadionu je kmalu prerasel v oborožene spopade dveh armad. V teh spopadih je padlo približno 1200 honduraških in okrog 800 salvadorskih vojakov. Po nekaterih merilih ta vojaški spopad lahko opišemo z znanstveno besedo vojna.

Vojna je zelo zapleten družbeni pojav, ki ima številne razsežnosti. Ta zapleten pojav se sčasoma spreminja ter se razvija v skladu s širšim družbenim okoljem, oziroma glede na medsebojno delovanje v različnih naravnih in družbenih okoljih in obdobjih. Večplastnost, zapletenost in spremenljivost družbenega pojava, ki ga imenujemo vojna, omogoča in upravičuje različne zorne kote za njegovo opazovanje in različne metodološke pristope pri njegovem znanstvenem proučevanju.

Zavoljo teh, znanstveno povsem utemeljenih pristopov, je izredno težko izdelati zaokrožene, večplastne in splošno veljavne opredelitve tega pojma, nekateri celo trdijo, da je to nemogoče. Dejansko take definicije nimamo, pa čeprav se človeštvo prek svojih najboljših mislecev že nekaj tisoč let miselno ukvarja s problemi, ki jih povzroča pojav vojne. Poleg mnogoterosti znanstvenih ved in disciplin, ki se z vojno ukvarjajo, imamo v družboslovju in v vojaških znanostih in vedah opravka z različnimi filozofsko-ideološkimi in metodološkimi pristopi k temu pojavu. Nekateri izmed njih se vzajemno

izključujejo. O globokih razlikah v gledanju na vojno lahko govorimo celo med privrženci ali dediči enega političnofilozofskega nazora.

Vojno kot pojav obravnavajo naslednje znanosti, vede in izvedenosti:

- vojaška znanost in izvedenost (s štirimi temeljnimi poddisciplinami: strategijo, operatiko, taktiko in logistiko);
- filozofija (in še posebej etika),
- antropologija (s posebno poddisciplino: antropologijo vojne) in delno etnografija; etiologija (znanost o vedenju v živalskem svetu in pri ljudeh) ter psihologija,
- zgodovina,
- zemljepisje,
- pravo (s podzvrstmi vojnega in vojaškega prava ter mednarodnega humanitarnega prava);
- ekonomija,
- sociologija (posebno poddisciplini polemologija in vojaška sociologija),
- politologija in znanost o mednarodnih odnosih,
- komunikologija,
- organizacijske znanosti,
- bogoslovje.

S pripravami na morebitne vojne se ukvarjajo še drugi številni znanstveniki v naravoslovnih in tehničnih vedah, biološko-medicinskih ter v drugih družbenih vedah. Načelno bi se dalo za potrebe vsake izmed omenjenih znanosti in ved izdelati ustrezno opredelitev vojne, ob uporabi pojmovnega aparata, značilnega za vsako področje.

Glede na različne zorne kote, s katerih opazujejo in proučujejo vojno, se lahko zgodi (in se tudi dejansko dogaja), da neki konkretni pojav v stvarnosti ustreza pojmu vojne v eni znanosti ali vedi, ne ustreza pa pojmu vojne v drugi. Take razlike lahko nastanejo, recimo med pravom na eni ter sociologijo in političnimi vedami na drugi strani.

Več stoletij je veljala pravna norma, po kateri so morale biti vojne napovedane, ponavadi pisno. V srednjeveški Evropi so take pisne napovedi na kosu pergamenta pritrjevali na puščice in izstreljevali v smeri nasprotnika (recimo v vrata sovražne trdnjave). Od prve četrtine tega stoletja pa se je velika večina vojn začela brez uradne napovedi. Tudi po začetku vojne države večkrat ne uvedejo vojnega pravnega stanja zaradi mednarodnopolitičnih ali notranjepolitičnih razlogov. Tako se dogaja, da se z vidika sociologije in političnih ved nekje bije prava vojna, s pravnega stališča pa je ni.

Tak položaj je bil več let v Južnem Vietnamu, kjer so se spopadale ameriška vojska (skupaj z vojsko Republike Vietnam in s simboličnimi oddelki nekaterih svojih zaveznic) na eni strani ter na drugi skupna oborožena sila, sestavljena iz čet Demokratične republike Vietnam in južnovietnamskega osvobodilnega gibanja Vietkong. Ameriška vlada ni nikoli razglasila vojnega stanja, predvsem zaradi nepopularnosti te umazane vojne v ZDA. Za razglasitev vojne potrebuje po ustavi ameriški predsednik soglasje kongresa. Ameriški predsedniki, predvsem L. Johnson, niso hoteli tvegati kongresne razprave in glasovanja, zato so raje uporabljali svoje oborožene sile na podlagi ožje pristojnosti izvršilnih organov. Demokratična republika Vietnam tudi ni razglasila vojnega stanja, toda iz drugih razlogov. Severni Vietnamci so vztrajno prikrivali in uradno neštetokrat zanikali, da so se njihove redne čete bojevale v Južnem Vietnamu. Priznavali so le moralno in materialno podporo južnovietnamskim domoljubom, ki da se sami borijo zoper reakcionarni in izdajalski režim ter ameriške okupatorje. Aktivno vlogo svojih čet so priznali le nekaj let po zmagi.

V družbeni praksi se je večkrat zgodilo tudi nasprotno od zgoraj opisanega: med državami je obstajalo pravno stanje vojne, ne da bi se njihove čete kdajkoli soočile na vojskovališču. Pri teh primerih je ponavadi šlo za geografsko oddaljene zaveznike vojskujočih se strani, ki so razglašali vojno kot znak moralnopolitične podpore močnejši zaveznici ali pa zato, da bi se polastili premoženja tuje države ali njenih državljanov. Tako je Kraljevina Črna Gora, zaveznica carske Rusije, bila po letu 1904 do svojega konca v vojnem stanju z oddaljeno Japonsko. Več latinoameriških držav je po letu 1941 napovedalo vojno silam fašistične osi, čete v Evropo pa je proti koncu vojne poslala samo Brazilija. Po ustanovitvi judovske države v Palestini je vojno Izraelu uradno napovedala večina arabskih in nekaj muslimanskih nearabskih držav. Dejanskih bojev z izraelsko vojsko pa so se udeležili vojaški oddelki le manjšega števila izmed teh držav, pa še ti pogosto le kratek čas in simbolno. Med arabskimi in muslimanskimi državami je vojno stanje preklical Egipt, s sklenitvijo mirovnega sporazuma z Izraelom. Vzdlž drugih razmejitenih črt (ki jih arabske države ne priznavajo kot državne meje) pa smo že več desetletij priče nenavadnemu položaju. Med sopredelnimi državami traja pravno stanje vojne s časovno nedoločeno prekinitvijo ognja, hkrati pa poteka precejšnji maloobmejni promet (več sto tisoč prehodov letno in več sto milijonov dolarjev letnega trgovskega in plačilnega prometa) brez oboroženih spopadov. Razkorak med pravim stanjem vojne in dejansko odstotnostjo vojne je dobil razsežnosti pravega absurda.

Opredelitve temeljnih pojmov v znanosti so namenjene zadovoljevanju enega ali več smotrov. Od tega, kako te smotre zastavimo, je odvisna tudi

opredelitev, njen vsebinski okvir, raven splošnosti, prožnost in druge lastnosti. Nemški vojaški teoretik in praktik Carl von Clausewitz si je več let prizadeval, da dojame notranje bistvo vojne in njeno razvojno logiko. Navzlic vsem naporom ne enega in ne drugega ni mogel najti v veliki večini konkretnih vojn. Zavrlo tega je svojo, danes že klasično definicijo zastavil na zelo visoki ravni posploševanja ter je kot pomožno sredstvo vpeljal pojem "popolne podobe vojne". Pojava, ki bi temu pojmu ustrezal, pa v družbeni praksi ni. Le prebližke tega je Clausewitz videl v Napoleonovih vojnah. Zaradi izhodiščnega smotra in nekaterih pomanjkljivosti je Clausewitzeva opredelitev, čeprav splošno sprejeta, neuporabna za empirično proučevanje vojn.

Opredelitve pojmov niso odvisne samo od neposrednih namenov, pojmovnega aparata, temveč tudi od dosežene ravni poznavanja pojava, ki ga skušamo opredeliti. Več sto mislecev in znanstvenikov v zadnjih dveh tisoč letih ali več je skušalo čimbolj natančno opredeliti pojem vojne. Samo o tem imamo že obsežno literaturo. Eden od pomembnih raziskovalcev vojne David Singer je sodil, da človeško poznavanje pojava vojne še vedno ne zadošča za dosego znanstveno veljavne opredelitve temu ustreznega pojma. Namesto ukvarjanja s splošnimi definicijami vojne je predlagal zbiranje empiričnih podatkov ter preizkušanje vseh znanih in kolikor toliko uglednih in upanje vzbujajočih teorij o vojni. Šele potem bi se lahko lotili znanstvene opredelitve. V svojem delu je uporabljal le začasno, na empirično proučevanje izrecno naravnano in (vsaj navidezno) vrednostno nevtralno definicijo vojne.

Od definicije pričakujemo, da kolikor se da natančno opredeli temeljne lastnosti nekega družbenega pojava, da zaobseže vse ali vsaj večino njegovih bistvenih razsežnosti ter da ga jasno razmeji z drugimi podobnimi ali z njim povezanimi pojavi. Clausewitzeva definicija je pokazala neko temeljno, globinsko lastnost vojne (njeno politično naravo) ter je pojav obravnavala v dveh njegovih razsežnostih. Clausewitz pa ni obravnaval morebitnih drugih pomembnih vidikov in razsežnosti vojne ter tega pojava ni ločil od drugih družbenih pojavov z istimi ali podobnimi lastnostmi. Ta naloga je presegala njegov poglavitni namen. Če pa bi se tega lotil, bi naletel na številne metodološke težave pri razločevanju vojne od drugih pojavov oboroženega nasilja ter drugih zvrsti zaostrenih družbenih spopadov. Številni sodobni znanstveniki so to skušali storiti ter zastavljena merila dosledno izpeljati pri empiričnem proučevanju družbene prakse. Eden od teh je bil znani francoski sociolog Gaston Bouthoul, utemeljitelj posebne discipline "polemologije" (vede o spopadih ali spopadoznanstva). Po nekaj desetletjih lastnega razumniškega spopadanja s pojmom vojna ga je Bouthoul enostavno prenehal uporabljati ter je raje prešel na splošnejši pojem spopada s podzvrstjo oboroženega spopada.

V literaturi najdemo veliko množico opredelitev vojne, od zelo enostavnih in enodimenzionalnih do zelo zapletenih, večdimenzionalnih, sintetičnih in večnamenskih. Med enostavnimi so tudi take, ki bi jih bolj natančno imenovali aforizmi. Eno najkrajših in vrednostno najbolj obarvanih definicij je podal britanski naravoslovec in družboslovec Lewis Richardson, pionir v empiričnem proučevanju vzrokov vojn s pojmovnim aparatom naravoslovja. Kot globoko čustven nasprotnik vojne (pacifist) in pripadnik protestantske ločine kvekerjev je zapisal:

“Vojna je množično pobijanje.”

Velika večina družboslovcev danes uporablja pojem “vojna” za označevanje določene zvrsti pojavov izključno v človeških skupnostih. Nekateri pa področje uporabnosti tega pojma še bolj omejujejo na določen tip (tipe) človeških družb ali t. i. družbenoekonomskih formacij. V preteklosti pa so bili in so še danes sicer maloštevilni družboslovci, ki uporabnost tega pojma širijo na ne samo živalski svet, temveč tudi na neživi svet. Eden od teh je bil znani ameriški družboslovec Quincy Wright, pravnik in politolog, avtor ene od najbolj obsežnih in ambicioznih znanstvenih razprav “Študija vojne” (Study of War, 1942 in 1965). Wright je podal splošno definicijo vojne ter dve ožji inačici. Njegova široka definicija se je glasila:

“Vojna je nasilni dotik dveh ločenih, a podobnih si teles.”

Ta Wrightova definicija se je nanašala na zvezde, živali ter človeške skupnosti. Takega pojmovanja vojne pa ogromna večina družboslovcev ne sprejema.

Ukvarjanje z opredelitvami vojne je bilo več stoletij omejeno predvsem na pravnike in bogoslovce. Najstarejša ohranjena definicija je izpod peresa znamenitega rimskega politika, filozofa in pisatelja M. T. Cicera (6–43 pred. n. št.):

“Vojna je tekmovanje ob uporabi sile.”

Sedemnajst stoletij kasneje je veliki holandski pravnik in eden izmed utemeljiteljev mednarodnega prava Hugo Grotius izpopolnil Ciceronovo definicijo:

“Vojna je stanje tekmovanja med državami ob uporabi sile.”

V svoji opredelitvi je Grotius jasno opredelil subjekte (nosilce) vojne (in tako izločil nedržavne udeležence) in utemeljil razliko med pravnim stanjem vojne in miru.

Od tistih časov do danes poznamo več deset pravnih opredelitev vojne. Med seboj so se razlikovale, med drugim, po svojemu namenu. Več stoletij je pravnikom šlo za to, da bi čimbolj natančno opredelili pravno stanje vojne ter pravila, ki jih med tem stanjem morajo spoštovati t. i. civilizirane države. Vrednostna podlaga za to normativno dejavnost pravnikov je bilo pojmovanje o etičnosti, družbeni sprejemljivosti in zakonitosti vojne kot pojava. Glavna

skrb pravnikov v tistem času je veljala temu, da bi opredelili pravila, po katerih so vojne začenjali (z napovedjo) in zaključevali (s podpisom mirovne pogodbe).

Ta pravila so se razvijala predvsem v okviru običajnega prava in s številnimi rituali. Med šestnajstim in osemnajstim stoletjem sta se v krogu evropskih držav izoblikovali sledeči pravni načeli: (1) načelo enakosti vojskujočih se strani, namreč da med vojno prosto uporabljajo svoje oborožene sile ter (2) načelo nemešanja v vojno ter nepristranskega vedenja neudeleženk v vojni. Že v srednjem veku so bili poizkusi (npr. katoliške cerkve), da se vpelje nekatere omejitve glede časa vojskovanja (izključitev verskih praznikov in nedelj), prostora (izključitev svetih mest, verskih hramov itn.), udeležencev (izključitev žensk in otrok) ter uporabljenih orožij (izključitev nekaterih orožij kot nekrščanskih). Ti poizkusi pravnega omejevanja vojne niso dali trajnih rezultatov.

S pojavom množičnih armad, s hitrim napredovanjem strelnih orožij ter naglim povečanjem njihove rušilnosti in smrtnonosnosti se je zaostriло vprašanje zaščite ranjencev in ujetnikov. Pravno pojmovanje vojne je sledilo temu razvoju ter je odražalo objektivno potrebo po razlikovanju različnih vrst udeležencev, "nevtralnih" in prizadetih v vojnah. Od druge polovice devetnajstega stoletja (Peterburška konvencija iz leta 1868) potekajo naporji za omejitve in prepoved uporabe nekaterih orožij.

Legitimnost same vojne, oziroma suverene pravice držav, da jih prosto napovedujejo in vodijo, je postala mednarodnopravno vprašljiva na prehodu v dvajseto stoletje (prva Haaška konvencija o mirnem reševanju sporov iz leta 1899). Šele po grozljivih posledicah prve svetovne vojne se je začela aktivna dejavnost za pravno prepoved vsaj ene zvrsti vojn napadalne (agresivne) vojne. Naporji Društva narodov in Organizacije združenih narodov so pripeljali do prepovedi napadalne vojne ter državam priznale le pravico voditi obrambne vojne. Tako je bila iz mednarodnopravnega pojma zakonite (legitimne) vojne izločena ena zvrst vojn, ki je danes, navzlic vsem prepovedim, še vedno prisotna v mednarodnih odnosih. Izločitev napadalnih vojn iz mednarodnopravnega pojma zakonite vojne je povečala razkorak med samim pojmom ter pojmom vojne z vidika sociologije in političnih ved.

Proces dekolonizacije je prinesel v zadnjih štiridesetih letih še eno spremembo. Z dekolonizacijo je odpravljen tradicionalno razlikovanje med t. i. civiliziranimi in neciviliziranimi narodi. To pomeni, da so vsa pravila, in torej tudi zaščita mednarodnega humanitarnega prava ter druge pravne omejitve vojne, začela veljati tudi za narode nekdanjih kolonij evropskih velesil v Afriki, Aziji in Latinski Ameriki. Kasneje so zaščito razširili na pripadnike tudi drugih narodnoosvobodilnih gibanj.

Pravica držav do individualne in kolektivne samoobrambe, zapisana v 51. členu Ustanovne listine Organizacije združenih narodov, je večkrat služila tudi po letu 1945 za upravičevanje napadalnih vojn ter drugih oblik politike sile v mednarodnih odnosih. Zaradi teh zlorab si je Organizacija združenih narodov prizadevala, da čimbolj jasno in natančno opredeli pravni pojem agresije. Brez tega namreč ni mogoče določiti države, odgovorne za začenjanje in vodenje sicer prepovedane napadalne vojne. Leta 1974 je Generalna skupščina OZN sprejela opredelitev (definicijo) agresije. Ta zdaj veljavna mednarodno-pravna opredelitev našteva sedem temeljnih oblik agresije. Od teh sedmih oblik sta samo dve tesno povezani s sociološko-politološkim pojmom vojne. To sta (1) vdor in napad z oboroženimi silami na ozemlje druge države ter (2) napad z oboroženimi silami na druge oborožene sile. Kakor vidimo, je mednarodnopravni pojem agresije v nekaterih razsežnostih širši od pojma vojne. Mednarodnopravni pojem agresije je treba tudi razlikovati od psiholoških pojmov "agresije" in "agresivnosti", ki jih uporabljajo za razlago nekaterih družbenih izvorov pojava vojne.

Zdaj bom navedel nekaj znanih opredelitev vojne. Eno od starejših definicij je podal francoski pravnik Louis Renault:

“Vojna je seštevek prisilnih ukrepov, s katerimi vsaka vojskujoča se stran skuša drugo podrediti svoji volji.”

Zahodni klasik v proučevanju vojne, Quincy Wright, je podal dve ožji opredelitvi vojne, ki sta po vsebini pretežno pravniški, imajta pa nekaj politološko-socioloških prvin:

“Sodobna vojna je pravno stanje, ki omogoča dvema skupinama ali več enakopravno voditi spopade ob uporabi sile”

in

“Sodobna vojna je pravno stanje in oblika spopada, v katerem se izraža visoka stopnja pravne enakosti, sovraštva in nasilja v odnosih med organiziranimi človeškimi skupnostmi”.

Ta pravna pojmovanja se razlikujejo od drugih družboslovnih pojmovanj, najbolj izrazito od antropoloških. Eno takih najdemo v delih znamenitega antropologa Bronislawa Malinowskega:

“Vojna je spopad kultur, oblikovanih v neodvisna plemena ali narode.”

Že omenjeni francoski sociolog Gaston Bouthoul (“La Guerre”, Paris, 1963) je podal naslednjo opredelitev:

“Vojna je oborožen in krvav boj med organiziranimi (človeškimi) skupnostmi, ki ima lastnosti metodičnosti, organiziranosti, omejenosti v prostoru in času ter surovosti.”

V svojih kasnejših delih pa je Bouthoul dosledno uporabljal pojem spopada (konflikt). Spopade je Bouthoul delil na:

- ultrakonflikte,
- makrokonflikte,
- mikrokonflikte in
- intrakonflikte.

Vsebinsko se pojem “vojna” pri njem pojavlja v prvih dveh razredih. Prvi ultrakonflikt je zaenkrat hipotetična kategorija, ki vključuje morebitno svetovno jedrsko vojno. Na ta način je ta zvrst spopadov že od samega začetka ločena od doslej znanih vojn. V drugo kategorijo, makrokonflikte, je Bouthoul uvrstil obe “svetovni” vojni ter lokalne vojne, podaljšane notranje vojne ter lokalne revolucije in vstaje. Vojno pod ravno vsesplošnega svetovnega jedrskega spopada Bouthoul obravnava skupaj z nasilnimi revolucijami kot eno temeljnih oblik večjih oboroženih spopadov.

Ker je definicijo potreboval za empirične raziskave o večjih oboroženih spopadih v zadnjih dvesto letih, jo je temu ustrezno naravnal:

“Vojna je večji oboroženi spopad, ki izpolnjuje naslednje pogoje:

- **vanjo je vpletena več kot ena država,**
- **prostorsko obsega več kot prestolnico ali eno pokrajino,**
- **traja več kot eno leto,**
- **povzroči več kot tisoč mrtvih,**
- **ima pomembne notranjepolitične posledice (recimo spremembo političnega režima) ali zunanjepolitične posledice (aneksija, doseg neodvisnosti, ustanovitev nove države itn.).**

Bouthoulova opredelitev se, tako kot številne druge, izogiba razlagam vzročnosti vojne, njenega notranjega bistva ter izčrpnemu popisu nosilcev. Z vojaško-tehnološkim razvojem je postala spodnja časovna meja enega leta nevzdržna. Bouthoul poleg tega izloči celo vrsto notranjih (državljanjskih) vojn in ne omenja stopnje organiziranosti oboroženega nasilja.

Podobne očitke bi lahko naslovili tudi izrecno empirično naravnani opredelitvi zananega ameriškega politologa Davida Singerja:

“Vojna je mednarodni (meddržavni) oboroženi spopad, ki se ga udeleži najmanj ena neodvisna država, članica mednarodne skupnosti, in ki povzroči najmanj tisoč mrtvih.”

To opredelitev je D. Singer izdelal za proučevanje vojn med letoma 1816 in 1965, tj. v obdobju obstoja številnih kolonij in polkolonij, ki jim tedaj niso priznavali lastnosti članic mednarodne skupnosti. S to navidez nevtraln

opredelitvijo je D. Singer izločil iz svojega proučevanja vojne med politično odvisnimi državami, notranje (državljske) vojne in podobno.

Clausewitzev namen je svojčas bil najti in jasno opredeliti temeljno gibalno v nenehnem razvoju vojne ter vojaške izvedenosti. Za ta namen je njegova opredelitev povsem zadoščala:

“Vojna ni nič drugega kot nadaljevanje političnih odnosov z drugimi sredstvi.”

Kot splošna znanstvena definicija pojma za zapleten, slojevit in spremenljiv družbeni pojav pa Clausewitzeva definicija ne zadošča. Clausewitz v njej ne omenja subjektov vojne. Implicitno so bile to države, kar izloča državljanske vojne. Tako kot je zastavljena, bi lahko Clausewitzovo definicijo uporabili tudi za številne konfliktne odnose, ki jih ne imenujemo vojne. Njegova definicija ni dovolj ostra, saj ne loči vojne od številnih drugih družbenih pojavov, ki imajo ali lahko imajo lastnost političnosti. To so umetnost, kino, televizija in druga množična občila, šport itn.

Ruski marksist V. I. Lenin je okrog leta 1915 izvirno Clausewitzovo definicijo izpopolnil in izostril:

“Vojna je nadaljevanje politike z drugimi, nasilnimi sredstvi.”

Ta dodatek je bil zvest duhu izvirnika in je definicijo izboljšal, toda tudi s tem popravkom ni odpravil drugih pomankljivosti. Na njeni podlagi še vedno ne moremo ločiti vojne od drugih razširenih družbenih pojavov, kot so teror, terorizem, oborožene revolucije, državni in vojaški udari, obmejni spopadi in izzivanja, demonstrativno-zastraševalna uporaba oboroženih sil, obstreljevanja čez mejo, blokade, vdori manjših diverzantskih skupin itn. Lenin je iz političnih razlogov namenoma mešal pojma vojna in revolucija, ko je leta 1905 zapisal: “Revolucija je vojna. To je edina zakonita, nujna, pravična, dejansko velika vojna izmed vseh vojn, kar jih zgodovina pozna.” Ne glede na hibe se je Clausewitzeva definicija v Leninovi predelavi razširila v komunističnih partijskih ter v socialističnih državah. Lenin je vnesel še en popravek v Clausewitzovo definicijo, s katerim pa se že dolgo pokojni pruski general gotovo ne bi strinjal. Lenin je med subjekte (nosilce) vojne razen držav vpisal tudi družbeno-ekonomske razrede. Tudi v tem so Leninu sledili kasnejši marksisti.

Tako je uradna jugoslovanska “Vojaška enciklopedija” (Vojna enciklopedija, VIZ, Beograd, 1974, zv. 7, str. 746) takole opredelila vojno:

“Vojna je kompleksni in intenzivni družbeni spopad, ki ga povzročajo razredna, gospodarska in politična protislovja in s katerim, ob množični uporabi oboroženega boja, skušajo razredi, države in narodi uresničiti svoje gospodarske in politične smotre. Temeljna vsebina vojne je oborožen boj.”

Po tem pregledu zgoraj navedenih opredelitev in številnih drugih, ki jih najdemo v znanstveni literaturi, lahko ugotovimo, da ni uveljavljene splošno sprejete in uporabne znanstvene definicije vojne. Vse našteje definicije so nepopolne, parcialne, in so torej le delno uporabne. Povsem upravičeno je celo vprašanje, ali je sploh možno izdelati široko sprejemljivo, splošno uporabno, univerzalno in dovolj točno znanstveno definicijo vojne. Ovir za to je veliko.

Te težave so posledica zapletenosti, večplastnosti ter spremenljivosti (razvojnosti) pojava mnogoterosti in različnosti naravnih in družbenih okolij, v katerih je prihajalo in prihaja do vojn ter vojn podobnih dogodkov in procesov; mnogoterosti dogodkov in procesov, ki imajo z vojnami več skupnih lastnosti; različnosti znanstvenih in ideoloških pristopov ter političnih interesov, ki so večkrat v ozadju pestrosti mnenj, kadar gre za obravnavanje vojn. V družboslovju nimamo soglasja glede jasnih meril, po katerih bi vojno razlikovali od drugih vojn podobnih dogodkov in procesov. To ne velja samo za zaznavne in količinsko merljive lastnosti, temveč tudi za kakovostne vidike.

Vsi ali skoraj vsi se strinjajo, da je vojna politično dejanje. Do razhajanja pa prihaja, kadar gre za oceno sorazmerne teže politične sestavine v vojni, in kar je še pomembnejše, vsebine (in torej meja) same političnosti oziroma politike, ki se izraža v vojni. Vsi se strinjajo, da vojne ni brez oboroženega boja. Soglasja pa ni glede spodnje in zgornje meje oboroženega boja, izražene bodisi absolutno bodisi relativno.

Vsaka vojna ima nekaj objektivnih razsežnosti:

- nosilce, neposredne in posredne udeležence,
- družbeno in naravno okolje, prostor,
- čas,
- neposredne in posredne učinke (žrtve, gmotno in drugo škodo, družbene in politične posledice itn.).

Glede teh razsežnosti imamo le približne predstave o tem, kaj sodi v vojno in kaj ne. Soglasja glede meja teh razsežnosti pa ni. Na sodobni ravni razvoja vojaške tehnike z medcelinskimi raketami, brezpilotnimi bombniki letali in plovili brez posadk, z avtomatiziranimi sistemi obstreljevanja na velikih razdaljah itn. je postalo povsem možno vodenje oboroženega boja velikanskih razsežnosti in z izredno hudimi posledicami brez neposrednega fizičnega dotika na taktični ravni. Razvoj raketnega jedrskega orožja je tako omogočil vodenje jedrskega spopada neslutnih razsežnosti in za človeštvo usodnih posledic v vsega nekaj urah. Vse države so danes brez zaščite pred skoraj popolnim uničenjem z razdalje, ki ga lahko tehnično izpeljeta dve jedrski supersili ZSSR in ZDA. To velja tudi za njiju.

Glede števila žrtev, rušilnih učinkov in prostora bi tak spopad močno presegel vse, kar so človeštvu prenesle dosedanje vojne. Tak spopad bi torej presegal pojav, za katerega uporabljamo pojem vojna. Po pregledu številnih ovir ponujam na koncu svojo delovno opredelitev pojma vojna, v kateri skušam upoštevati vsaj poglobitve težave:

“Vojna je izredno zaostren družbeni spopad, v katerem se družbene skupnosti, gibanja, države in združenja držav organizirano borijo za uveljavitev svojih smotrov ob pretežni uporabi množičnega oboroženega boja, ki po obsegu in posledicah bistveno presega druge oblike oboroženega nasilja na isti ravni družbenega razvoja in vojaške tehnologije.”

CARL VON CLAUSEWITZ IN KLASIČNA POLITIČNA TEORIJA VOJNE

Najboljši misleci preteklosti so že zdavnaj opazili medsebojno povezanost med vojno ter drugimi družbenimi in političnimi pojavi. V starih časih so te predstave izražali tako, da so vojne razlagali in izvajali iz volje istega ali istih vzročnikov (recimo božanstev) tako kot tudi druge družbene in politične dogodke. Velik pomen vojn so izražali z visokim statusom ustreznega božanstva – Indre pri starih Indijcih, Aresa pri starih Grkih, Marsa pri Rimljanih, Svaruna pri Slovanih itn. V najstarejšem ohranjenem pisanem delu o vojaški izvedenosti je starokitajski pisec Sun Cu Vu razpravljal o razmerju med vojno in uspehom ter politično podporo, ki jo ima državno vodstvo med prebivalstvom (Umetnost vojskovanja, 6. st. pr. n. št.). Pri starogrškem zgodovinarju Tukididu zasledimo razlago vzrokov peloponeških vojn s splošnimi, ekonomskimi in geopolitičnimi interesi antičnih držav. Veliki starogrški filozof Platon (428–347 pr. n. št.) je obravnaval vojskovanje kot normalen del politične dejavnosti in kot poseben izraz politične izvedenosti. Njegov učenec Aristotel (384–322 pr. n. št.), sam učitelj enega največjih vojščakov svetovne zgodovine, Aleksandra Makedonskega, je bil nagnjen k ekonomsko-politični razlagi vzrokov vojn. Poznorimski krščanski mislec Aurelius Augustinus (sv. Avguštin, 354–430 n. št.) je razlikoval ne samo moralno-etično, temveč tudi moralno-politično razsežnost vojne, njeno skladnost ali neskladnost s krščansko etiko ter s političnimi interesi cerkve. Še dlje je v tej smeri šel sv. Tomaž Akvinski (1225–1274) in sicer v času, ko sta postali Rimokatoliška cerkev in papeška država ne samo verska, ampak tudi precejšnja posvetna politična sila.

Med vsemi misleci evropskega srednjega veka se je sodobnim pojmovanjem o povezavi med vojno in politiko najbolj približal veliki Florentinec Niccolò Machiavelli (1469–1527). Zanj je bila vojna, tako osvajalna kot obrambna, smotrno sredstvo politike. Svojemu gospodarju je Machiavelli svetoval, naj vojsko in vojno odločno in brez moralnih zadržkov uporablja za doseg političnega smotra združitve Italije. Francoski pravni teoretik J. Bodin je okrog leta 1576 izpeljal definicijo meddržavne vojne iz zunanjepolitičnih potreb držav. V sedemnajstem in osemnajstem stoletju pa so nastala številna dela, katerih avtorji so obravnavali povezave med vojno in politiko s filozofskega,